

'I feel lonesome, I quit'

Reiziger Edmond Regout in zijn brieven naar huis, 1895-1903

Rolf Hackeng

Het maken van verre reizen is tegenwoordig niet zo spectaculair meer als een eeuw geleden. Van exotische bestemmingen als Ivoorkust, Nepal, Sri Lanka of Peru kijkt niemand meer vreemd op. Dankzij de ontwikkeling van de luchtvaart blijft de reistijd voor de verste afstanden tot hoogstens een etmaal beperkt. Maar wat nu nauwelijks meer dan een toeristische trip is, was destijds enkel uitvoerbaar voor de ontdekkingsreiziger of de avonturier. De gewone, gegoede burger waagde zich niet aan dergelijke ondernemingen, tenzij hij wilde emigreren of als hij uitgezonden werd naar een van de koloniën. Bovendien moest zo'n burger méér dan welgesteld zijn om zich een dergelijke uitspatting te kunnen veroorloven. Wereldreizigers, die reisden om het plezier van het reizen, waren er rond 1900 nog maar weinig.

Foto in 1905 gemaakt door dokter Van Kleef in Algerije (RHCL, Familie Von Scheibler).

Enkele Maastrichtenaren hebben als wereldreiziger bekendheid verworven, omdat zij hun reizen in woord of beeld vastlegden. De arts en directeur van Calvariënberg Lambert van Kleef (1846-1928) reisde tussen 1890 en 1900 naar Noord-Afrika, de Caraïben, de Verenigde Staten en Canada en maakte unieke foto's. Theo Regout (1901-1988) en Alphons Hustinx (1900-1972) reisden zowel samen als apart met de auto door Afrika en Azië, onder andere in de jaren dertig dwars door de Sahara en naar Perzië en Afghanistan, en maakten films. George Nypels (1885-1977) reisde in de jaren twintig en dertig naar de brandhaarden in Midden-Europa, de Sovjet-Unie, de Balkan en Klein-Azië als journalist.¹ En dan was er nog Edmond Regout.

Edmond en zijn brieven

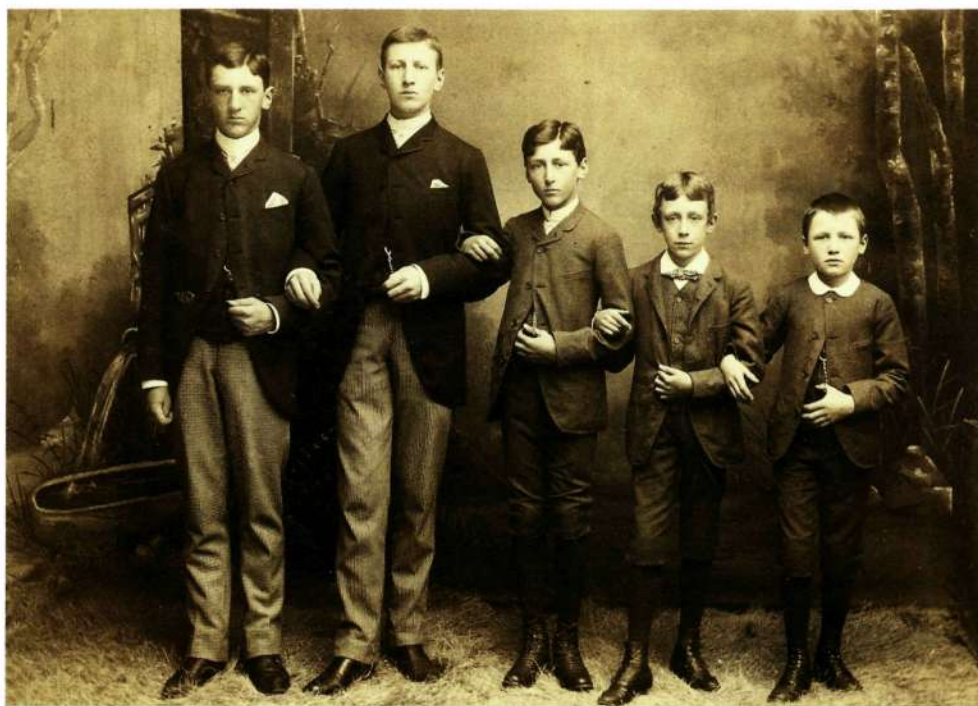

Edmond

Edmond Regout, voluit François Joseph Edmond, werd geboren op 20 juli 1870 te Meerssen. Hij was een kleinzoon van de bekende Maastrichtse ondernemer Petrus (I) Regout. Zijn vader was Gustaaf, de jongste zoon van Petrus, zijn moeder Louise Pétry uit Aubin-Neufchâteau. Edmond was de tweede van vijf zonen. Zijn oudste broer heette net als zijn vader Gustaaf. Na Edmond kwamen Alfons, Adolf en Eduard.² Het gezin woonde op Vaeshartelt, het kasteel in de landgoederenzone tussen

Dandy Edmond (RHCL, Familie Regout).

- 1 I.M.H. Evers, 'De amateurfotograaf Lambert Th. van Kleef', in: Lambert Th. van Kleef 1816-1928. Chirurg en pionier, Maastricht 2016, 189-190, 192-198; P.J.H. Ubachs en I.M.H. Evers, Historische Encyclopedie Maastricht, Zutphen 2005, 240; P. Regout, 'De reizen van Theo Regout', in: Kroniek Regout 21 (2005), 15-34; H. van Renssen, De revolutieverzamelaar. George Nypels, reiscorrespondent tussen de wereldoorlogen, Amsterdam 2008²; Regionaal Historisch Centrum Limburg (verder aan te duiden als RHCL), 22.031 = Archief G. Nypels. Theo Regout was een kleinzoon van Louis Regout, de vierde zoon van Petrus (I).
- 2 Genealogie van de familie Regout, 2012 (Stichting Regout).

De vijf jongens in volgorde van leeftijd: Gustaaf jr., Edmond, Alfons, Adolf en Eduard (RHCL, Familie Regout).

Maastricht en Meerssen waar grootvader Petrus zelf ook met zijn vrouw en kinderen gewoond had.

Edmond leefde net als zijn vader als rentenier en grondeigenaar. In 1902 kocht Gustaaf het naburige Meerssenhoven van de familie Olislagers. Dit kasteeltje lag op het grondgebied van de gemeente Itteren, maar grensde aan de achterzijde aan het terrein van Vaeshartelt dat toen nog bij Meerssen hoorde. Vervolgens kreeg Edmond het in 1907 van zijn vader en hij moderniseerde en verfraaide het. Hij was overigens niet de enige zoon die een kasteel kreeg. Ook zijn vier broers werden eigenaar van een kasteel. Gustaaf junior werd via zijn vrouw Melanie Stevens eigenaar van kasteel Bethlehem bij Limmel, Alfons vanuit het erfdeel van zijn moeder van Neufchâteau, Adolf van Val Dieu en Eduard van Vaeshartelt.

Tot het einde van zijn leven bleef Edmond als kasteelheer op Meerssenhoven wonen. Hij oefende geen beroep uit, maar leefde als rentenier van zijn aandelen en renten en als grondeigenaar van de verpachting van zijn grond en van de opbrengst van zijn fruitbomen.

Ansicht van Vaeshartelt (RHCL, Familie Regout).

Meerssenhoven (RHCL, Fotocollectie).

In zijn roman *De heer van Jericho* uit 1946 beschrijft Edmond Nicolas³ de levensloop van een kasteelheer, Baron de Hautetaille. De bewoner van kasteel Jeruzalem in Limmel, Baron de Crassier, zou model voor deze romanfiguur hebben gestaan. Toch zijn er ook elementen uit het leven van Edmond Regout die overeenkomen. Mogelijk is het personage de heer van Jericho een compositie uit verschillende kasteelheren uit de landgoederenzone aan de noordzijde van Maastricht.

Op 7 mei 1926 is Edmond, na een ziekbed van enkele maanden, op 55-jarige leeftijd overleden te Itteren.

De brieven

Edmond Regout is vooral interessant, niet vanwege zijn levensloop, maar vanwege het feit dat hij tussen zijn 25^e tot zijn 32^e levensjaar een aantal grote reizen maakte waarvan bovendien veel materiaal bewaard is gebleven. Zijn familieleden drukte hij telkens op het hart zijn brieven toch vooral goed te bewaren. Dat hebben zij blijkbaar gedaan en daaraan hebben wij een prachtige serie correspondentie te danken. De vijftig brieven bevinden zich in het archief van de familie Regout dat bewaard wordt bij het Regionaal Historisch Centrum Limburg, evenals de beide albums met de foto's die hij op reis maakte.⁴ Dit materiaal is afkomstig van de volgende drie grote reizen:

1. Naar Noord-Amerika van eind maart tot september 1895.⁵
2. Naar Indië (Indonesië) van mei 1898 tot na februari 1899, mogelijk tot de zomer.⁶ In zijn laatste brief van die reis, van 25 februari 1899, schreef hij aan zijn ouders dat hij in Bandoeng was aangekomen en dat hij daar, alvorens in de zomer naar huis te komen, mogelijk nog twee maanden zou blijven:

3 Zie B. van Melick, in: L. Spronck e.a., *Geschiedenis van de Literatuur in Limburg*, Nijmegen 2016 (LGOG), 513.

4 RHCL, 21.302A = Archief familie Regout en aanverwanten. Verder aan te duiden als 'Regout, ...' Zie over deze brieven ook: E. Scheepers en R. Hackeng, 'De verre reizen van Edmond Regout', in: *Groot verhalenboek van Maastricht. Meer sprokkels uit het archief*, Zutphen 2011, 143-164. Behalve de in dit artikel behandelde reisbrieven is in het archief Regout ook een serie brieven en postkaarten van hem aan zijn ouders aangetroffen, daterend van de jaren 1880-1882, toen hij in Katwijk op kostschool zat (Regout, inv. nrs. 9-11).

5 Regout, inv. nr. 20.

6 Regout, inv. nrs. 23-24.

*Ik ben van plan deze zomer terug te keren in Holland, want in de lente is het weer vaak nog slecht.
De oversteek over de Indische Oceaan is midden april het meest gunstig.*

Waarschijnlijk blijf ik een maand of twee in Bandoeng.⁷

3. Naar Ceylon (Sri Lanka), Indië, Hongkong, Japan en terug met de Trans Siberië Express, van september 1902 tot april 1903.⁸ Hij was in het bezit van een visum voor Brits Indië, Vietnam, Japan, Rusland en Siberië.⁹

Reis 2 zal eveneens in Japan geëindigd zijn, want een van de albums met foto's uit Japan draagt het opschrift: 'Souvenir de voyage Japon 1899 E.R.'¹⁰ Van dit laatste stuk van de reis echter zijn in het archief-Regout geen brieven bewaard, behalve een aan hem gerichte brief met foto van een Chinees met wie hij kennis had gemaakt aan boord van de SS 'Ernest Simons', een passagiersboot die lijndiensten onderhield tussen Frankrijk en het Verre Oosten.¹¹ Reis 3 maakte hij gedeeltelijk samen met zijn broer Eduard, die ook een aantal brieven schreef. Eduard kreeg onderweg malaria en zag zich genoodzaakt in Batavia (Jakarta) achter te blijven:

Gisteren heb ik een rondje door de stad gemaakt. Het is niet slecht. Maar aangezien ik niet veel kan wandelen, want ik ben daarna moe, kan ik evengoed vertrekken naar Batavia waar ik mijn reis kan regelen met de agent van de Nordd. Lloyd en waar ik meer afleiding heb zonder me te vermoeien ...

Ik vind het jammer je te verlaten en ik hoop dat je het me niet wil [kwalijk nemen], want de malaria verzwakt mij meer en meer en dwingt me Java te verlaten. Voor ieder half uur dat ik wandel, moet ik minstens twee uur rusten.¹²

7 Bandoeng, 25 februari 1899, aan zijn ouders. Bandoeng = Bandung.

8 Regout, inv. nrs. 27-28.

9 Regout, inv. nr. 267.

10 Regout, inv. nr. 308. Er stond oorspronkelijk '1889', maar van de tweede 8 is een 9 gemaakt. Het andere fotoalbum is inv. nr. 307.

11 Sint Petersburg, 7 oktober 1899 (Regout, inv. nr. 24). SS = 'screw steamer' (schroefstoomboot), vaak vertaald als 'steamship'. De 'Ernest Simons' was een schip van de Compagnie des Messageries Maritimes.

12 Bandoeng, 3 december 1902, Eduard aan Edmond. De rederij de 'Norddeutsche Lloyd' werd in 1857 opgericht in Bremen.

Maar Edmond vond dat blijkbaar niet zo'n probleem:

Eduard klaagde over malaria. Hij zal die snel kwijtraken, wanneer hij naar het noorden gaat waar het winter is. Ik amuseer me goed en ik maak het opperbest. Sinds mijn vertrek van Vaeshartelt heb ik hoogstens geniest. Ik ben er tevreden mee alleen te reizen, dat heeft alle voordelen.¹³

Het merendeel van de brieven is aan zijn ouders gericht en in het Frans gesteld. Edmond beheerste die taal uitstekend. Het Frans was de voertaal van het gezin, zoals rond de 'fin de siècle' in de kringen van de welgestelde Maastrichtse bourgeoisie dikwijls het geval was. Bovendien was zijn moeder Louise uit Wallonië afkomstig. Enkele brieven aan zijn broers heeft hij in het Nederlands geschreven.

Vanuit Amerika was Eduard de broer, die de meeste brieven kreeg, vanuit Indië Adolf. In Amerika klaagde Edmond voortdurend dat hij van niemand post ontving. Hij besloot voortaan alleen nog te schrijven naar diegenen van wie hij ook antwoord kreeg:

Lieve Mama, Je brief heeft me vanmorgen bereikt. Hij was gisteren aangekomen. Het is de eerste sinds mijn vertrek. Ik kreeg het idee dat ze hadden afgesproken om me niet te schrijven. Vanaf dat moment zal ik alleen nog antwoorden aan degenen die mij brieven zullen sturen. Niemand behalve jij heeft eraan

Briefkaart uit Glendive van 20 april 1895 (RHCL, Familie Regout).

'Lieve mama, ... Niemand behalve jij heeft eraan gedacht mij een woordje te sturen.' Moeder Louise Pétry (Glendive, 4 mei 1895, aan zijn moeder / RHCL, Familie Regout).

¹³ Bandoeng, 18 december 1902, aan zijn ouders.

gedacht mij een woordje te sturen. Ik had aan iedereen geschreven en natuurlijk hebben de anderen dat niet gelijk zo gedaan. Zelfs Alfons en Adolf niet, die ik in Antwerpen gevraagd heb ervoor te zorgen dat ik hun berichten bij mijn aankomst hier aantref. Vijftien dagen wachtte ik. Tien dagen was ik niet meer naar Glendive gekomen en juist nu vind ik je brief. Veel dank. Hij heeft me veel plezier gedaan, want ik dacht dat iedereen mij compleet vergeten was. Ik heb het mis gehad met aan iedereen te schrijven, aangezien niemand dezelfde attentie voor mij heeft gehad.¹⁴

Aan het einde van zijn verblijf schreef hij dikwijls postkaarten in plaats van brieven, maar die zijn in het archief Regout niet bewaard gebleven.

Sedert enige tijd schreef ik u alleen nog maar per postkaart. Ik ben u dus deze keer een brief verschuldigd.¹⁵

In Indië was de bezorging een probleem. Hotel Wisse in Batavia stuurde de post niet of verkeerd door:

Gisteren heb ik een brief ontvangen van Papa, gedateerd 27 juli, en een van Eduard, gedateerd 29 juli. Het zijn de eerste die ik ontvang, behalve 3 van Adolf, geschreven vanuit Engeland. 3½ maand heb ik dus zonder nieuws uit Holland gezeten. Ik heb geen brief van Papa ontvangen, verzonden naar Hotel Wisse in Batavia. Misschien is die kwijtgeraakt samen met andere. Het schijnt dat ze hier niet zoveel zorg hebben voor brieven als in Holland. Ik zal desalniettemin onderzoek laten doen.¹⁶

Ze besteden erg weinig zorg aan de brieven in de hotels. Ik liet altijd mijn adres achter en ik schreef later nog voor de zekerheid, maar de hotelhouders zijn beter in het incasseren van rekeningen dan in het nagaan van de nauwkeurigheid van hun klerk, die met zijn lage salaris niets geeft om de klanten.¹⁷

Deze afgelopen dagen heb ik brieven ontvangen van Eduard, van Jules de Coune, van Papa en van Adolf. De laatste dateren van 20 okt. De brieven, evenals de kranten, arriveren heel regelmatig. Er zijn alleen geen berichten geadresseerd aan Hotel Wisse in Batavia. Die zijn kwijt geraakt. Ik heb verscheidene herinneringen geschreven aan de postkantoren in Batavia en Weltevreden, evenals aan alle hotels, waar ik was neergestreken voordat ik in Garoet aankwam. Wisse heeft mij geantwoord mij alles te hebben toegezonden wat hij heeft ontvangen, maar hij heeft het ongetwijfeld zomaar

14 Glendive, 4 mei 1895, aan zijn moeder.

15 Mandan, 29 augustus 1895, aan zijn ouders. Behalve eentje van 20 april zijn in het familiearchief Regout geen briefkaarten van Edmond uit Amerika aangetroffen.

16 Garoet, 28 augustus 1898, aan zijn ouders.

17 Garoet, 25 oktober 1898, aan zijn ouders

ergens heen gestuurd, want ik heb op een dag hier een briefkaart ontvangen, die ik had laten adresseren aan zijn hotel, overdekt met ik weet niet hoeveel adressen. Die heeft zo'n beetje overal in het oosten van Java rondgezworven. Ik heb geen enkel verhaal tegen deze kerel van Wisse, maar hij zal me niet meer terugzien in die tent van hem, noch diegenen van mijn kennissen, die het voornemen zouden hebben er neer te strijken.¹⁸

Enkele dagen geleden heb ik een brief van Papa gekregen. Ik laat nakomen wat nog in Garoet arriveert. In het vervolg tot nader order adresseren aan: E.J. Regout, Jogjakarta, Java. Ik heb ook brieven ontvangen die tweemaal de reis door Indië hebben gemaakt. Die gladakker van een hotelbaas in Batavia!¹⁹

Na verloop van tijd echter kreeg Edmond zoveel post tegelijk, dat hij niet meer ieder- een apart kon terugschrijven:

*Aangezien ik vrijwel tegelijkertijd brieven van jullie allemaal ontvang, is het beter geloof ik om er maar één te schrijven in plaats van voor iedereen hetzelfde te herhalen. Jullie moeten de brief maar aan elkaar doorgeven.*²⁰

Zo ongeveer uit alle brieven blijkt dat paardrijden en jagen de grote passie was van de vijf broers. In hun jeugd vormden de bossen en weilanden van wat nu de Beatrixhaven is, voor hen één groot speel- en later jachtterrein. Zij werden fanatieke ruiters en jagers. Ieder najaar kwamen hun familieleden en vrienden naar Vaeshartelt voor groots opgezette drijfjachten. Verder kondigt Edmond regelmatig de komst van kisten met allerlei spullen aan:

Eduard (12 jaar) en Adolf (13 jaar) op het landgoed Vaeshartelt in de winter van 1889 (RHCL, Familie Regout).

18 Garoet, 18 november 1898, geen vermelding van geadresseerde. Jacques Jules de Coune (Amby 1869-Hompré 1925) was een zoon van Adolphe de Coune en Clotilde Schoenmaeckers. Hij trouwde in 1904 in Lanaken met barones Laure du Monceau.

19 Jogjakarta, 23 januari 1899, aan zijn ouders. Een gladakker is een kamponghond die aan niemand toebehoort. Hier gebruikt als scheldwoord.

20 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd: *Chers et bien âvés! Dengan Hormat.*

'Ik heb u een grote kist toegestuurd met de duivel weet wat allemaal. Ik denk dat deze schatten tegen midden december arriveren. Als de messen roestig zijn, laat die dan schoonmaken en insmeren met olie' (Garoet, 6 november 1898, aan zijn ouders / Collectie E. Scheepers).

Ik heb u net 2 kisten gestuurd via Van Gendt & Loos in Antwerpen. Zij zullen aankomen in Maastricht. De ene bevat porselein, de andere gedragen kleren en enkele curiosa zoals een stuk beeldhouwd ivoor, dat ik vraag voorzichtig te behandelen. Waarde voor de douane: 4 pond sterling = 48 gulden voor de beide kisten. Ik heb mijn bagage tot een minimum moeten beperken vanwege de last die het me zou bezorgen in Japan.²¹

Later, in Meerssenhoven, richtte hij enkele kamers in met de trofeeën en souvenirs die hij meenam van zijn reizen, waaronder een zeer zeldzaam stenen beeldje:

Vandaag verzond ik naar Vaeshartelt een kistje met een stenen beeldje erin, een voorwerp van waarde. Daarom wees zo goed aan Papa te zeggen er de nodige zorg voor te dragen. Ik heb het namelijk aan zijn adres verzonden. Het zal denk ik in het begin van november in Bunde aankomen. Het liefst had ik dat men het in mijn kamer bergt. Daar is het veilig. Dit is een zogenaamd heilig beeldje. Het komt uit het oerwoud bij Bandoeng en heeft het leven gekost van de Europeaan die het ontvoerd had. Men heeft het mij als geschenk gegeven. Ik heb het beeldje verpakt in 'akerwangi', welriekende wortels.²²

21 Hongkong, 24 januari 1903, aan zijn ouders.

22 Garoet, 20 september 1898, aan zijn broer Gustaaf.

De hal van Meerssenhoven in 1910 met rechts een berenhuid als vloerkleedje en een kist die vermoedelijk uit Indië afkomstig was (RHCL, Fotocollectie).

Niet alles wat Edmond schrijft is even interessant. Soms is het niet meer dan wat haastig neergeschreven, luchtig gekeuvel. Ook heeft hij het regelmatig over onderwerpen die zich in Maastricht of Nederland afspelen, waaronder gebeurtenissen met betrekking tot het koninklijk huis. Aan de orde komt het koninklijk bezoek in 1895,²³ de troonsbestijging van Wilhelmina in 1898 en de vermeende poging tot het plegen van een aanslag op haar. In die tijd werden namelijk diverse aanslagen door anarchisten op vorsten gepleegd. Keizerin Elisabeth (Sissi) van Oostenrijk kwam om het leven bij een aanslag in Genève en ook koningin Wilhelmina zou kort voor haar inhuldiging op 6 september zijn aangevallen door een anarchist. Dit sensatieverhaal over Wilhelmina was echter ongegrond. Wel had zij dreigbrieven ontvangen en was er verscherpte bewaking tijdens de plechtigheid. Verder bespreekt Edmond allerlei familieaangelegenheden, zoals zijn ontmoeting met tante Amélie

²³ Van 20 tot en met 24 mei 1895 bezochten de jonge koningin Wilhelmina en haar moeder regentes Emma Maastricht.

Het kinderrijke gezin van broer Gustaaf en Melanie Stevens op Bethlehem (RHCL, Familie Regout).

in Marseille in mei 1898 en het overlijden van tante Mimi op 4 september van datzelfde jaar.²⁴ Ook maakt hij grapjes over het trouwen en kinderen krijgen van zijn broers. Zo schrijft hij bijvoorbeeld vanuit Indië aan zijn oudste broer Gustaaf:

*Met genoeg verneem ik dat Melanie en de kinderen het allen wel maken en dat je telgen niet talrijker worden, anders zou het op het laatst met je worden als met de regent van Tandjoer. Die heeft 110 kinderen.*²⁵

24 Amélie Polis (1830-1904) was de weduwe van Edmonds in 1897 overleden oom Pierre (Petrus II) Regout. Tante Mimi was Maria Weustenraad-Regout (1826-1898), de oudste zuster van Edmonds vader Gustaaf.

25 Garoet, 20 september 1898, aan zijn broer Gus. Tandjoer = Cianjur.

6		SIGNALEMENT.	
Description.		Personalbeschreibung.	
haar: <i>bruin</i>	wenkbrauwen: <i>bruin</i>		 Geldig tot: <i>een jaar</i> Valable pour: <i>un an</i> Valid for: <i>one year</i> Gültig für: <i>ein Jahr</i>
cheveux: <i>brun</i>	sourcils: <i>brun</i>		
hair: <i>brun</i>	eyebrows: <i>brun</i>		
Haare: <i>brun</i>	Augenbrauen: <i>brun</i>		
oogen: <i>grys</i>	neus: <i>grys</i>		
yeux: <i>grys</i>	nez: <i>grys</i>		
eyes: <i>grys</i>	nose: <i>grys</i>		
Augen: <i>grys</i>	Nase: <i>grys</i>		
knevel: <i>blond</i>	baard: <i>blond</i>		
moustache: <i>blond</i>	barbe: <i>blond</i>		
moustache: <i>blond</i>	beard: <i>blond</i>	Handteekening van den houder: (Signature du porteur) (Signature of the bearer) (Unterschrift des Passinhabers) <i>Edmond Regout</i>	
Schnurrbart: <i>blond</i>	Bart: <i>blond</i>		
lengte: <i>1.85 m</i>	Godsd. gez. <i>Rk</i>		
taille: <i>1.85 m</i>	Comm. relig. <i>Cath</i>		
height: <i>1.85 m</i>	Church: <i>Cath</i>		
Größe: <i>1.85 m</i>	Konfession: <i>Kath</i>		
Bijzondere kentekenen:	Signes particuliers:		
Special marks:	Besondere Kennzeichen:		

Het signalement van Edmond in zijn paspoort van 1924: lengte 1.85 meter, grijze ogen, bruin haar en blonde snor (RHCL, Familie Regout).

Hij drijft echter niet alleen de spot met anderen, maar ook met zichzelf:

Wat betreft het concours hippique en andere vermakelijkheden, dat moest erg mooi en amusant zijn, maar ongetwijfeld galoppeerde ik in die tijd op de prairie achter een kudde paarden aan, terwijl ik uit volle borst zong en kreten van roodhuiden slaakte. Het is misschien betreurenswaardig dat daar niemand was om me te horen, maar er stond tenminste geen tribune klaar om me uit te fluiten. Ik wil zeggen dat het dit gevoel van vrijheid is dat me zo vrolijk maakt. Vervolgens hecht je je aan de prairie. Diegenen zijn ver weg, die er alleen maar grasvlakten in zien. Dat is hetzelfde als zeggen dat een aardig boek niet meer is dan papier en inkt (zo ook mijn brief, is deze alleen papier en inkt? Nee meneer, 'by Jove', nee, het is een meesterwerk, het is chic, het is groots!).²⁶

26 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn broers Alfons en Adolf. Uit een van de voorafgaande brieven blijkt dat het concours hippique waar hij op doelt, rond die tijd in Brussel plaatsvond.

*De Japanners zijn erg klein en ik ben voor hen een vaste bezienswaardigheid vanwege mijn 'onmetelijke' lengte ... De plafonds en de deuren zijn laag. Ik stoot er erg vaak mijn hoofd en zal een hard hoofd hebben bij het verlaten van dit land.*²⁷

De reisbrieven van Edmond dateren van een beperkt aantal jaren: globaal van 1895 tot 1903. Of hij daarna nog verre reizen heeft gemaakt, valt uit het beschikbare bronnenmateriaal helaas niet te achterhalen. Ook zijn er geen bronnen aangetroffen die op welke wijze dan ook aanwijzing geven in hoeverre zijn latere levensloop door zijn reiservaringen beïnvloed werd.

Een kapitalistenzoon op reis?

Na een verblijf van twaalf jaar in Indië, publiceerde de auteur Bas Veth (1860-1922) een boek dat bij zijn verschijnen in 1900 nogal omstreden was vanwege het hierin geschilderde negatieve beeld van de koloniale samenleving. Veth hekelde de wijze waarop de koloniale Europeaan hier in korte tijd zoveel mogelijk geld probeerde te verdienen om vervolgens zo snel mogelijk weer naar zijn vaderland te vertrekken. Over de 'Hollandse' jongens die voor het eerst een bezoek aan Indië brachten, schreef hij: *De jeugdige spruiten van de kapitalistenstand komen er eens kijken en de boel eens opnemen. Ze hebben introductiebrieven voor de gouverneur-generaal, voor residenten, voor chefs van "voornamen" banken en handelsinstellingen bij zich, bij hopen voor hen te krijgen. Ze hebben ook veel contanten op zak. Hun tocht door Indië heeft wat van een zegotocht. Overal een luisterrijke ontvangst - dank soms een ministeriële aanbeveling overgetapt van de gouverneur-generaal op zijn ambtenaren. Inlandse hoofden zouden erepoorten oprichten, desverlangd. Ze logeren overal fijn, de beste blikjeskost wordt hun voorgezet en champagne wordt allereerste geschonken. Men laat hen al het "mooie" van Indië kijken. Op elke plaats een gulle ontvangst en een "aangenaam" kennis maken zonder einde. Geen wonder, dat vele dezer jongelieden terugkomen met een hoge sympathie voor Indië en ze die tocht naar Indië boeken als een van hun prettigste reisherinneringen. ... Gaat gerust voor plezier naar Indië, kapitalisten-zoons, en maakt een interessante reisbeschrijving van uw tocht, een beschrijving, die uw ouders aangenaam zal zijn wegens de treffende episodes en schone verhalen, die ge er in doet. Misschien prijst men u als fijn opmerker ...*²⁸

Was Edmond Regout met zijn achtergrond als "kapitalistenzoon" ook zo'n reiziger? Welke waarde kunnen wij aan zijn brieven hechten als bron over de landen die hij bezoekt?

In feite kunnen zijn brieven worden beschouwd als egodocumenten, door Jacob Presser ook wel gedefinieerd als documenten waarin een ego zich opzettelijk of onopzettelijk onthult of

27 Kyoto, 14 februari 1903, aan zijn ouders.

28 Het leven in Nederlandsch-Indië, Amsterdam 1900², 230-232.

verbergt. Tevens waren zij bedoeld als reisverslagen.²⁹ Daarom vroeg Edmond aan zijn familieleden om de brieven goed te bewaren:

*Bewaar mijn brieven voor als ik terugkom. Dat is handig om wat data etc. te kunnen nakijken.*³⁰

*Doe mij het plezier mijn brieven te bewaren. Later kunnen zij dienen als reisaantekeningen.*³¹

Deze reisverslagen in briefvorm kunnen worden bestudeerd als directe en indirecte bron. De reiziger vertelt over zijn belevenissen wat hij kwijt wil en laat achterwege wat hij liever voor zich houdt. Het is daarbij de vraag of dergelijke brieven direct informatief zijn over het reizen in die tijd en over de landen en culturen die hij bezocht of vooral indirect over zijn eigen persoon en achtergrond. De Franse historicus Alain Corbin zegt hierover: *Reizen prent een verzameling herinneringen in, waarvan we ons tegenwoordig nauwelijks nog het belang kunnen voorstellen. Hoe intens de ervaring was blijkt uit het onmisbare album, volgepropt met fragmentarische indrukken en schetsen en uit de talrijke reisverslagen en -verhalen van de grootste auteurs.*³² Het is dus heel goed mogelijk dat Edmonds brieven het meest informatief zijn over zijn eigen persoon en dat de, vooral subjectieve, informatie vanuit zijn waarnemingen op reis pas op de tweede plaats komt.

Hierna wordt aan de hand van de meest veelzeggende passages uit de brieven geprobeerd een duidelijk beeld te schetsen van de gebeurtenissen en ervaringen op reis en van de persoon van Edmond als reiziger. En passant maken wij daarbij ook wel eens een vergelijking met een andere schrijver. Maar eerst volgt nog een beschouwing over de toenmalige toestand in de wereld en in de landen waar hij vertoefde. Tevens wordt kort aandacht besteed aan de ontwikkeling van het toerisme om beter te kunnen inschatten in hoeverre hij de gebaande paden van de welgestelde toerist volgde of juist het avontuur opzocht.

29 Zie: R. Dekker, 'Jacques Presser's heritage. Egodocuments in the study of History', in: *Memoria y Civilización* 5 (2002), 13-20; A. Baggerman en R. Dekker, 'De gevaarlijkste van alle bronnen'. Egodocumenten: nieuwe wegen en perspectieven, in: *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 1 (2004), 3-22; Zie over reis-egodocumenten als bron: A.P.H. Geurts, 'Reizen en schrijven door Noord-Nederlanders: een overzicht', in: *De Negentiende Eeuw, Tijdschrift van de Werkgroep De Negentiende Eeuw* 37 (2013), 264-288; P. Steringa, 'Nederlanders op reis in Amerika 1812-1860. Reisverhalen als bron voor negentiende-eeuwse mentaliteit', in: *Utrechtse Historische Cahiers* 20 (1999), nr. 1, o.a. 9, 11-12, 18-21.

30 Aan boord van de SS Friesland, 8 april 1895, aan zijn ouders.

31 Aan boord van de SS Gedé, 23 mei 1898, aan zijn ouders.

32 A. Corbin, 'Achter de schermen', in: Ph. Ariès e.a. (red.), *Geschiedenis van het persoonlijk leven, IV: Van de Franse Revolutie tot de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam 1989, 406.

De wereld anno 1900

Imperialisme

De periode waarin Edmond Regout zijn reizen maakte en hiervan verslag deed in zijn brieven, de 'fin du siècle', was het tijdperk van het imperialisme. Tussen 1870 en het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 deden de grote nationale staten van Europa verwoede pogingen om wereldrijken op te bouwen in Afrika en Azië. Al eerder waren de Fransen actief geweest in Algerije, de Engelsen in India en Nederland in de Indische archipel. Verder had de opening van Japan plaatsgevonden en waren Europeanen erin geslaagd om door te dringen in China. Maar pas vanaf 1870, juist toen een aantal oude rijken zoals Turkije, Perzië, China en Japan verzwakt waren geraakt, was de tijd rijp om planmatig te werk te gaan. Er ontstond een ware wedloop tussen de grootmachten en rond 1900 was het zover dat zij de wereld onderling hadden verdeeld. Ook landen die nooit koloniën hadden gehad, zoals Duitsland, Italië en zelfs de Verenigde Staten en Japan, probeerden op de valreep nog mee te pikken wat er nog over was aan gebieden. De grootmachten ontwikkelden nu territoriale ambities gericht op onderwerping van de inheemse bevolking, terwijl zij in de voorgaande koloniale periode voornamelijk bezig waren met de bescherming van hun handelsbelangen. Er ontstonden koloniën, protectoraten en invloedssferen. Politieke en economische belangen gingen hand in hand. Anderzijds was er ook een ethisch, filantropisch ideaal, een zedelijke missie, maar ten grondslag hieraan lag toch weer de overtuiging van de eigen superioriteit: men wilde de 'onderontwikkelde' volkeren de westerse beschaving brengen (*the white man's burden*).

Ofschoon grootscheepse emigratie niet direct een motief voor imperialisme vormde, was er in deze periode een grotere mobiliteit dan voorheen van Europeanen die een reden hadden om korter of langer in andere werelddelen te verblijven: missionarissen,³³ bestuursambtenaren, militairen, zakenlieden, wetenschappelijke onderzoekers op het gebied van land- en volkenkunde³⁴ en welgestelde wereldreizigers. Tot die laatste categorie behoorde Edmond.

33 Zie: H. Knipschild, 'Geen goddelozer volk onder de zon'. Limburgers op missie onder de Chinezen', in PSHAL 147 (2011), 191-256.

34 Zie bijv. A. Wentholt (red.), In kaart gebracht met kapmes en kompas. Met het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap op expeditie tussen 1873 en 1960, Heerlen/Utrecht 2004².

De Verenigde Staten

In het eerste land waar Edmond naar toe ging, de Verenigde Staten, was geen sprake van een imperialistische politiek zoals in Afrika en Azië, behalve dan dat het in de loop van de tijd zelf imperialisme zou gaan bedrijven. De kolonisten beschouwden het als een leeg gebied dat vrij in bezit mocht worden genomen.

Tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) hadden de dertien koloniën aan de Noord-Amerikaanse Atlantische kust zich weten te bevrijden van de Engelse overheersing. De Amerikaanse onafhankelijkheid was afgekondigd en er was een een unie ontstaan met een grondwet die van toepassing was op de individuele burger. Vervolgens was op basis van de Monroeleer elke vorm van Europese bemoeienis met het Amerikaanse continent afgezworen. Zo beveiligd konden de Verenigde Staten steeds meer uitdijen. Kolonisten sloten zich aan bij de Grote Trek naar de 'Far West'. Een belangrijke stimulans voor vestiging vormde de Homestead Act van 1862: iedere kolonist kreeg 65 hectare grond op voorwaarde dat hij er vijf jaar op zou gaan wonen, het land ontginnen en tien dollar betalen. In 1869 was de eerste transcontinentale spoorweg voltooid. Intussen werd de Indiaanse bevolking verdreven naar de 'Indian Territories' en vervolgens naar reservaten.

Van 1861 tot 1865 woedde de Amerikaanse Burgeroorlog, waarin de Yankees, boeren en kleine fabrikanten van het noorden de plantagehouders uit het zuiden versloegen. De inzet was de afschaffing van de slavernij, maar in feite was het de strijd tussen de moderne industriële maatschappij tegen de feodale agrarische samenleving. Sindsdien vormden de Verenigde Staten geen losse statenbond meer, maar een nationale staat. Tegen de tijd dat Edmond Amerika bezocht, was inmiddels sprake van een groeiende landbouw door kolonisatie, een snelle ontwikkeling van de industrie en toenemende verstedelijking. Amerika was een gecentraliseerde natie, met liberalisme, democratie en ondernemerschap als basiskenmerken. Handel en industrie van profiteerden hiervan en in de vorm van trusts en concerns ontstonden steeds grotere bedrijven. Amerika was Europa aan het overvleugelen op het gebied van democratie en industrialisering en werd een imperialistische wereldmacht die actief was op het Amerikaanse continent, de Stille Oceaan en in het Verre Oosten.

Gedurende de verschillende emigratiegolven van de negentiende eeuw hadden de Nederlandse en Vlaamse emigranten zich meestal gevestigd in eigen nederzettingen in Michigan, Wisconsin en Illinois of zich aangesloten bij de Grote Trek naar het Westen. Bij de kolonisten was over het algemeen sprake van snelle acculturatie, vaak pas na 1880 assimilatie of volledige integratie. Bij katholieken ging dat sneller dan bij protestanten. Een tijdelijke opleving van de interesse bij de Nederlandse kolonisten voor hun 'roots' ontstond dankzij de in 1899 uitgebroken Boerenoorlog in Zuid-Afrika en het bezoek van Abraham Kuyper aan Amerika in 1898-1899. Vanuit Europa werd Amerika vooral vergeleken met de

eigen Europese cultuur, variërend van bewondering tot afkeer. Amerika was steeds meer het land geworden van de ondernemingszin (positief) en van het jachtige en onbeschaafde leven (negatief). Tegelijkertijd werd het gezien als het land van 'de onbegrensde mogelijkheden' met gelijke kansen voor iedereen.³⁵

Nederlands-Indië

In Indië trof Edmond een heel andere samenleving aan, al waren er ook daar diverse ontwikkelingen die de moderne tijd inluidden. In tegenstelling tot de Verenigde Staten was Indië geen leeg gebied dat door Europeanen was overlopen, maar een Nederlandse kolonie. Tot 1800 bestond de inmenging van de Republiek der Verenigde Nederlanden vooral uit uitbating van dit wingewest door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), die controle uitoefende over de handel en over de handelsnederzettingen en forten langs de kusten. Met de plaatselijke regenten werden contracten gesloten, zonder wijzigingen in de bestaande feodale verhoudingen. Deze regenten waren vorsten die samen met de lokale hoofden het feodale inheemse bestuur vormden, waar het Nederlandse bestuur, in de personen van de residenten en de assistent-residenten, mee samenwerkte. De resident stond, formeel bestuurlijk gezien, in verhouding tot de regent als de 'oudere broeder' tot de 'jongere broeder'. Bovendien bleef de Hollandse invloedssfeer voornamelijk beperkt tot Java. In de Franse periode werd de VOC opgeheven en kwamen alle bezittingen aan de staat. Van 1811-1816 was Indië tijdelijk in Engelse handen. Na deze onderbreking zette Nederland het terughoudende bestuur van de achttiende eeuw aanvankelijk nog voort, maar met de invoering van het cultuurstelsel in 1830 kwam daar verandering in. Iedere boer moest een vijfde deel van zijn land beschikbaar stellen voor de verbouw van door het gouvernement bepaalde gewassen en 66 dagen per jaar voor het gouvernement werken. De export en verdere verhandeling werd in consignatie gegeven aan de Nederlandse Handelmaatschappij (NHM). Het cultuurstelsel leidde tot misbruik. De levering van de oogst werd per desa (gemeente) geregeld en was in handen van de inheemse regenten en hun plaatselijke hoofden, die de boeren daarnaast ook nog eens herendiensten lieten verrichten. In 1870 werd het cultuurstelsel vervangen door de Agrarische Wet en de Suikerwet, waardoor ruimte ontstond voor particulier initiatief. Daar de Agrarische Wet het voor Westerse ondernemers moge-

35 Zie over deze beeldvorming o.a.: P. Steringa, a.w.; J. Andries, *Nederlanders in Amerika*, Hilversum 1996, 83-106; H.W. van den Doel e.a., *Nederland en de Nieuwe Wereld*, Utrecht 1992, 224-246; H.A.V.M. van Stekelenburg, *Landverhuizing als regionaal verschijnsel. Van Noord-Brabant naar Noord-Amerika 1820-1880*, Tilburg 1991, 210-231; K. van Berkel, 'Amerika als spiegel van de Europese cultuurgeschiedenis', in: *Amerika in Europese ogen. Facetten van de Europese beeldvorming van het moderne Amerika*, 's-Gravenhage 1990, 9-28.

lijk maakte om woeste gronden en rijstvelden te huren, groeide het aantal ondernemingen.

Intussen was mondiaal de race om de koloniën begonnen en veranderde de hele attitude van Nederland ten opzichte van Indië. Er was nu sprake van expansie, niet meer alleen beperkt tot Java, maar ook in de buitengewesten. Vrijwel alle witte plekken op de kaart werden onder Nederlands bestuur gebracht. Evenals voorheen ging dit meestal via contracten met inheemse heersers, maar nu ook in toenemende mate met geweld. Van deze laatste ontwikkeling waren de Atjeh-oorlogen op Sumatra het meest extreme voorbeeld (1873-1904). Het initiatief voor de ontsluiting van gebieden lag vaak bij bedrijven, waarop de overheid reageerde door deze onder controle te brengen. Het oude alliantiesysteem verloor geleidelijk aan zijn betekenis en de regenten boetten in macht en status in. Intussen echter was ook in de Nederlandse koloniale politiek het ethische element geslopen. Het streven naar een batig saldo was niet langer meer het ultieme einddoel van de staat. Bovendien werd gepleit voor ingrijpen in het belang van de bevolking, maar ook hier vanuit de optiek van de westerse superioriteit. Men wilde de feodale misstanden uitroeien en Nederland had hierin een zedelijke roeping te vervullen. Zo werd Indië, naast de Boerenoorlogen in Zuid-Afrika, tot toponderwerp van het nationalistische gedachtegoed rond 1900.

Edmond verbleef uitsluitend op Java. Hij kon met de trein reizen, want sinds 1873 liepen hier spoorlijnen. Java was begin 19e eeuw het dichtst bevolkte eiland van de archipel, maar de bewoning was ongelijk verspreid. Tot ver in de 18e eeuw had het grootste deel van het berglandschap de Preanger nog een wildernis gevormd. De vorstenlanden Yogyakarta en Surakarta of Solo waren aparte enclaves. De hoofdstad Batavia was laaggelegen, moerassig en ongezond. Tijdens het droge seizoen (van april tot september) werd het bestuur naar het gezondere Buitenzorg verplaatst. In de Indische koloniale samenleving vormde de Europese bovenlaag een minderheid en bestond uit tweemaal zoveel mannen als vrouwen. Europese ambtenaren knoopten vaak relaties aan met hun inheemse huishoudsters en kregen kinderen van hen. Zij verindischten zonder aan macht of status in te boeten. Hun Europese vrouwen kwamen echter vaak in een isolement terecht. Indo-Europese kinderen raakten sociaal gezien vaak tussen de wal en het schip. Zij werden vaak lagere klerken of waren werkloos.

Ceylon, Kanton, Hongkong, Japan, Mantsjoerije en Rusland

Zoals boven werd aangegeven, bezocht Edmond op zijn tweede reis naar Indië ook Ceylon, Kanton, Hongkong en Japan. Op de terugweg kwam hij met de trein door Mantsjoerije en Rusland.

Ceylon, tegenwoordig Sri Lanka, was net als Indië oorspronkelijk een Nederlandse kolonie die in de loop van de Franse Tijd in handen van de Engelsen was geraakt. In tegenstelling tot Indië bleef Ceylon ook na 1816 Engels.

Japan vormde een hoog beschaafde, complexe maatschappij. De Tokugawa shoguns die sinds de zeventiende eeuw in naam van de goddelijke keizer in Kyoto regeerden, hielden het land afgesloten voor alle buitenlandse betrekkingen. Toegang kreeg enkel nog een handvol Hollanders, die zich in principe niet buiten hun factorij op het eiland Deshima bij Nagasaki mochten begeven.³⁶ Na de landing van de Amerikanen in 1853 zag het land zich echter gedwongen om handelsbetrekkingen aan te gaan met de Verenigde Staten en andere Westerse mogendheden. Havens gingen open en buitenlandse bezoekers werden toegelaten tot Kyoto, maar veel meer dan de standaardreis Yokohama-Kobe-Osaka-Kyoto of een cruise Kobe-Nagasaki zat er voorlopig niet in voor de toeristen. In 1867 werd de shogun afgezet en kwam er een nieuwe keizer met volledige macht (de Meiji-periode). Voortaan zette Japan zich af tegen het Westen, niet door zich af te zonderen maar door het te bestrijden met Westerse methoden. Japan werd een moderne geïndustrialiseerde staat, met behulp van de Westerse technologie maar op basis van de eigen traditionele cultuur.

In China waren de Europeanen vanaf 1840 begonnen binnen te dringen. Dankzij hun steun aan het Manchu-regime verwierven zij er concessies. In ruil voor Chinese producten voerden de Engelsen vanuit India in China opium in. Toen de Chinezen deze invoer zelf gingen controleren, resulteerde dat in de twee Opiumoorlogen van 1841 en 1857. Het resultaat hiervan was dat China in 1842 Hongkong aan de Engelsen moest overdragen. Bovendien werd een aantal Chinese havens opengesteld als Traktaathavens, waaronder Shanghai en Kanton. Hier mochten de Europeanen eigen nederzettingen stichten en verwierven zij immuniteit. Dankzij de verzwakking van China konden hele happen uit de Chinese invloedssfeer worden genomen, waaronder Vladivostok dat aan Rusland werd afgestaan. Tegen 1898 zag het ernaar uit dat China tussen de grote mogendheden verdeeld zou worden, maar de Verenigde Staten wisten dit met hun Open Door politiek tegen te houden.

Intussen hadden de Russen de Trans Siberië Express naar Vladivostok aangelegd. Met deze trein keerde Edmond naar huis terug in 1903. Bij het Verdrag van Shimonosheki in 1895 met Japan had China afstand moeten doen van het Liaotung schiereiland dat echter al spoedig in Russische handen kwam. Vervolgens kreeg Rusland van de Chinezen toestemming om als zijtak van de Trans Siberië Express een spoorlijn door Mantsjoerije aan te leggen naar de op Liaotung gelegen havenstad Port Arthur (Lüshunkou) aan de Gele Zee. Port Arthur was een ijsvrije zeehaven en bovendien geschikter als eindpunt van de spoorweg dan Vladivostok. In 1900, tijdens de Boxeropstand, werd Mantsjoerije door Rusland bezet,

36 Zie over Deshima en de pogingen van Edmonds grootvader Petrus Regout om in Japan een afzetgebied te vinden: M. Wijnen, 'Maastrichtse sakeflesjes voor Japan', in: Groot Verhalenboek. Meer sprokkels, 126-129.

'U kunt me ook een briefkaart of een briefje schrijven naar Irkoetsk, Siberië, poste-restante, waar ik eveneens van plan een stop te maken. In een afgelegen land geeft dat dubbel plezier (*Kyoto, 14 februari 1903, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout*).

voornamelijk ter bescherming van deze spoorlijn. Op de terugreis in maart 1903 bevond Edmond zich dus al vanaf Dalian, de grotere stad vlakbij Port Arthur, op door Rusland gecontroleerd gebied:

Gisterenavond ben ik aangekomen in Moskou via Siberië. Vanaf Dalni (Port Arthur) heb ik er 15 dagen en 14 nachten over gedaan. Behalve van Dalni tot bijna aan de grens tussen Mantsjoerije en Siberië was er weinig sneeuw. Bijna geen. Maar tussen Mantsjoerije [bedoeld moet zijn: Siberië] en Moskou was het een witte vlakte tot aan de horizon.³⁷

Deze toestand zou echter niet van lange duur zijn, want in 1905 zou Mantsjoerije aan Japan worden overgedragen als gevolg van de Russische nederlaag in de Japans-Russische Oorlog.

³⁷ Moskou, 31 maart 1903, aan zijn ouders.

'Gisterenavond ben ik aangekomen in Moskou via Siberië. Vanaf Dalni (Port Arthur) heb ik er 15 dagen en 14 nachten over gedaan.' Visum voor de reis door Rusland (Moskou, 31 maart 1903, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout).

Reizen en toerisme

Reizen! In onze eeuw van stoom is het niets bijzonders meer. De spoorwegen en boten doen ons spotten met afstanden. Een reis om de wereld is slechts een kwestie van weken. Cook en Lissonne hebben plaatskaartjes naar alle delen van de aardbol in voorraad. Pullman biedt ons zijn wagens aan, even geriefelijk als de schitterende salons in de varende hotels die wij mailsteamers noemen. Baedeker en Murray geven ons in een handig formaat reisgidsen, ware encyclopedieën van geografie, wetenschap en kunst. Van een gewapend geleide lezen wij nog alleen in de verhalen van Afrika reizigers. Wij kennen nauwelijks een paspoort. Slechts een goedgevulde beurs of een kredietbrief. En een reis van weken of maanden eist niet meer voorbereiding dan voor het pakken van de koffers nodig is. Dat alles hebben wij in hoofdzaak slechts aan de stoom te danken ... Zo vatten Fabius en Van Biema in 1895, het jaar waarin Edmond zijn reis naar Amerika maakte, de stand van zaken op het gebied van reizen en toerisme van dat moment

samen.³⁸ In Edmonds tijd was het blijkbaar makkelijker om verre reizen te maken dan voorheen, maar zoals wij aan het begin van dit artikel stelden, toch niet voor iedereen. Hoe was het rond 1900 met het toerisme gesteld? Hoe had het zich ontwikkeld in de loop van de tijd?³⁹

Vóór 1700 maakte bijna niemand lange reizen met recreatie als enige doel. Gereisd werd door pelgrims, ambachtsgezellen, kruisvaarders en ontdekkingsreizigers. Geleidelijk vond echter een verschuiving plaats van het reizen door deze groepen reizigers naar het toerisme zoals wij dat kennen, in de betekenis van reizen voor ontspanning en plezier. Aan de oorsprong van het toerisme lag de Grand Tour van de aristocratie, het bezoek van de bourgeoisie aan baden aan zee of kuuroorden en als derde element de beleving van de natuur voortkomend uit de Verlichting en vooral de Romantiek.⁴⁰ De Grand Tour dateert van de zestiende eeuw, kende zijn hoogtepunt in het midden van de achttiende eeuw en mag beschouwd worden als het eerste voorbeeld van de vakantiereis op grote schaal. Pas na de Eerste Wereldoorlog veranderde het reizen drastisch door het gebruik van de nieuwe vervoermiddelen auto en vliegtuig. Bovendien kregen ook de middenstanders en de geschoolde arbeiders behoefte om op vakantie te gaan en werd hierop ingespeeld met betaalbare vormen van vertier en overnachting in eigen land. Daaruit ontwikkelde zich vervolgens het massatoerisme van na de Tweede Wereldoorlog.

De 'grand tourists' van de 18e eeuw waren bijna altijd mannen en aanvankelijk vooral Engelsen. Welgestelde ouders kregen behoefte om hun zonen in het kader van hun opvoeding te laten kennismaken met het continent. Tijdens dit overgangsritueel naar hun volwassenheid reisden zij naar Frankrijk en vooral naar Italië, op zoek naar de oorsprong van de westerse beschaving. Begin 18e eeuw al verschoof het accent van lering naar vermaak en van geschiedenis en cultuur naar schoonheid van de natuur, waarbij voor het eerst het land-

38 A.N.J. Fabius en E. van Biema, *Reizen en pleisteren. Bijdragen tot de geschiedenis van het hotel- en reiswezen*, Amsterdam 1895, 7.

39 Voor dit overzicht is o.a. gebruik gemaakt van: L. Withey, *Grand Tours and Cook's tours. A history of leisure travel, 1750 to 1915*, New York 1997; J.F.R. Philips, 'Recreatie en toerisme, spiegelbeeld of reactie?', in: K.P.C. de Leeuw e.a. (red.), *Van ontspanning en inspanning. Aspecten van de geschiedenis van de vrije tijd*, Tilburg 1995, 35-62; Idem, 'De opkomst van het toerisme in de 18e en 19e eeuw', in: *Sociale Wetenschappen* 23 (1980), 296-318; A. Hessels, *Vakantie en vakantiebesteding sinds de eeuwwisseling*, Assen 1973; H.-J. Knebel, *Soziologische Strukturwandlungen im modernen Tourismus*, Stuttgart 1960; J. H. Furnée en L. Vermeer, 'Op reis in de negentiende eeuw: inleiding', in: *De Negentiende Eeuw, Tijdschrift van de Werkgroep De Negentiende Eeuw* 37 (2013), 257-263; A.P.H. Geurts, 'Reizen en schrijven door Noord-Nederlanders: een overzicht', in: *De Negentiende Eeuw* 37 (2013), 264-288; A. Stegehuis, 'Met Lissone op reis!' De betekenis van de eerste reisorganisator in het Nederlandse toerisme, 1876-1927', in: *De Negentiende Eeuw* 37 (2013), 331-354.

40 Philips, *Recreatie en toerisme*, 37.

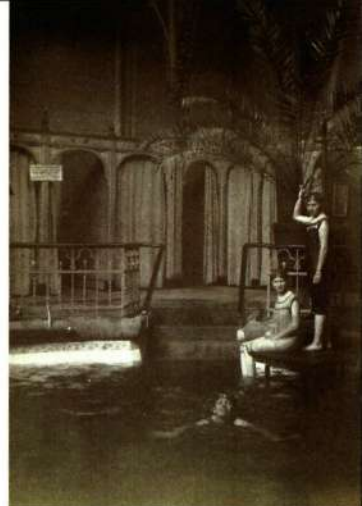
schap om zijn woestheid mooi werd gevonden. De meest dramatische vorm van die bewondering voor de natuur en het natuurlijke was het concept van de 'nobeze wilde': idealisering van de bevolking van andere werelddelen voor zover die nog niet 'bezoedeld' was door de westerse beschaving. Tegelijkertijd raakte ook de badreis in trek. Men verbleef langere tijd in kuuroorden of in badplaatsen aan zee, waarbij niet zozeer genezing maar ontspanning en plezier de hoofdmoot gingen vormen. Vanaf 1815, na de Napoleontische oorlogen, was er een herleving van de Grand Tour. In deze fase groeide het aantal reizigers naar het continent, maar trad qua publiek ook een verschuiving op van welgestelde mannen naar hele families en ontstond geleidelijk aan ook belangstelling voor de Alpen en de Rijn en voor de sportieve kant van het recreëren: van wandelen en bergbeklimmen tot wintersport.

In de loop van de negentiende eeuw waren er, zoals Fabius en Van Biema in het citaat hierboven aangaven, veel vernieuwingen qua verbindingen, hotelaccommodaties en dienstverlening geweest. Weliswaar was het reizen nu ook tot de burgerij doorgedrongen, het bleef voornamelijk een elitaire aangelegenheid. Intussen echter groeide de commercie en ontstonden toeristenverenigingen. Als reactie bij de echte elite ontstond nu behoefte aan verre en exclusieve reizen. Ondernemers maakten hier ook standaard-, maar dan wel luxe-standaardreizen van. De echte rijken verbleven hele zomers in Zwitserland, hele lentes in Duitse kuuroorden en zo lang de winter duurde aan de Riviera. Maar wie avontuurlijker was aangelegd, stak met de stoomboot de Middellandse Zee over. Ook in Alexandrië, Port Said, Caïro, Jeruzalem, Beiroet en Istanbul waren er comfortabele hotels. Vervolgens zakte men af langs de Nijl of maakte een woestijntocht in Palestina. Dan pas begon het echte avontuur.

Toch waagden nog maar betrekkelijk weinig reizigers de sprong buiten Europa, bijvoorbeeld naar het Midden-Oosten of het oostelijke gedeelte van de Verenigde Staten, maar dit was in de tweede helft van de negentiende eeuw wel een stuk makkelijker geworden. Tussen 1860 en 1870 ontstonden kortere verbindingen, tussen Europa en Azië door de voltooiing van het Suezkanaal en in de Pacific door de ontsluiting van Japan. Tegelijkertijd vond in de Verenigde Staten de voltooiing van de eerste transcontinentale spoorweg plaats, doordat de Union Pacific en de Central Pacific in 1869 bij Promontory in Utah verbinding met elkaar maakten. Vanaf die tijd was het mogelijk om aan de hand van een dienstregeling met de stoomboot (oceaanstomer) en de trein een reis om de wereld te maken. Bovendien ontstond door de voltooiing van de Trans Siberië Express in 1904 ook de mogelijkheid om heel Azië te doorkruisen. De opening van het Panamakanaal in 1914 vormde de laatste link binnen het mondiale netwerk.

Met de touringcar op weg van Lourdes naar Gavarnie (RHCL, Familie Regout).

Recreëren in een badhuis of kuuroord (RHCL, Familie Regout).

In Nice (RHCL, Familie Gemmeke-Bonhomme).

In de bergen. Herinnering aan de vakantie in Zwitserland (RHCL, Familie Regout).

Aan zee. Herinnering aan de vakantie in Oostende (RHCL, Familie Gemmeke-Bonhomme).

Aan zee. Reclame voor het reizen per trein naar Oostende (RHCL, Familie Regout).

Edmond op reis

De ranch van Beck

Van alle politieke en economische hectiek op het toenmalige wereldtoneel en in de landen waar hij verbleef, is in Edmonds brieven maar weinig terug te vinden. Blijkbaar was hij niet zo erg geïnteresseerd in politiek of vond hij het geen geschikt onderwerp om over te schrijven. In Amerika vertoefde hij op een ranch, in Indië voornamelijk in een plaatsje in de bergen. Op beide plaatsen leidde hij min of meer een teruggetrokken bestaan en bracht hier, weliswaar op verschillende wijze, een aangename tijd door.

Op zondag 31 maart 1895 vertrok Edmond met de SS 'Friesland' van de Red Star Line uit de Antwerpse haven naar New York.⁴¹ Onderweg was hij een paar dagen lang zeeziek, zodat hij alleen nog maar buiten op het dek kon eten. Op het laatst vond hij het maar saai op de boot:

Wat de zeeziekte betreft, kort samengevat, die deed mij mijn maaltijden nemen op het dek en beroofde mij van mijn energie. Buiten eten deed mij zo goed, dat ik mij drie dagen lang niet meer in de eetzaal had laten zien, hetgeen mijn tafelgenoten ervan overtuigde dat ik erg ziek was en hun medeleven uitte zich in het voor mij meebrengen van sinaasappels van de tafel "for the distressed people" ...

Sinds gisteren gebruik ik de maaltijden weer in de eetzaal, want de kou heeft me van het dek, waar ik het zo goed had, naar beneden gejaagd. Gisterochtend en -avond heeft het gesneeuwd ...

Binnen drie dagen, hoop ik, komen wij aan. Ik ben al gewend aan de boot, maar het uitzicht aan boord is zo saai, ondanks de afleiding die men verzint. De smoking-room is altijd vol. Ik ben een van de vaste klanten. Mijn tijd is verdeeld tussen oneindige wandelingen over de lengte en de breedte van het dek. Dit is de boulevard. Het is er druk, zolang het mooi weer is. Op het moment dat het slecht is, lijkt het schip wel verlaten. De mensen gaan terug naar hun hut of zo'n beetje overal of zoeken een gemakkelijke stoel. Een afleiding is het om naar de emigranten te gaan kijken. Er zijn er uit alle mogelijke landen. Zij maken muziek en wij hebben al een concert gegeven op het dek.⁴²

Op 10 april arriveerde hij in New York en ontmoette daar zijn gastheer Leopold Beck. Noch in de brieven, noch uit andere stukken uit het familiearchief is informatie aangetroffen over de relatie met Beck. Wel blijkt uit de brieven dat Beck ooit bij de familie in Vaeshartelt was

41 De Red Star Line of Société Anonyme de Navigation Belge-Américaine (SANBA) was een Belgische rederij die vanaf 1872 een geregelde dienst onderhield tussen Antwerpen en New York.

42 Aan boord van de SS Friesland, 8 april 1895, aan zijn ouders.

'Ben blij dat ik niet meer op de 'Friesland' ben. Dat was saai op het laatst' (New York, 11 april 1895, aan zijn broers).

geweest en dat ook Eduard hem kende.⁴³ Verder kon worden achterhaald dat Beck circa 1870 geboren werd in Kortrijk als zoon van Victor Beck en Elvina de Salmon. Hij was dus ongeveer even oud als Edmond. In 1891 was hij geëmigreerd naar de Verenigde Staten. Hier had hij achtereenvolgens gewoond in Glendive, Billinge en Miles City. In 1911 trouwde hij met Edna Freeland met wie hij de kinderen Victor en Elvina kreeg.⁴⁴ Dat was echter pas vele jaren na het bezoek van Edmond in 1895. Beck was toen vrijgezel en nog pas vier jaar in Amerika.

Samen met Leopold Beck bekeek Edmond New York. Hij vond de stad sjiek, maar erg duur. Vervolgens reisden zij naar Chicago met de trein, de 'Boston and Chicago Special'. Op zaterdag 20 april bereikte Edmond zijn reisdoel: de ranch van Beck in Glendive, Montana.⁴⁵

43 Zie verderop in dit artikel.

44 Bronnen: huwelijksakte via Familysearch en US-volkstellingen 1910 en 1920.

45 Glendive, Dawson County, Montana, in het noorden van de VS. Gelegen tussen de Yellowstone River en de 'Badlands' (ruig en met rotsformaties). Grenst aan Makoshika State Park. Ten oosten ligt het Little Missouri National Grassland en het Theodore Roosevelt National Park. Klimaat: lange koude en droge winters, hete en nattere zomers.

In een tekst die Edmond mogelijk voor een lezing schreef, vertelt hij dat de cowboys van de ranch zich niet, zoals men zou verwachten, met kudden koeien bezig hielden, maar met het fokken van paarden. In de zomer gingen die onder begeleiding naar buiten om te grazen. In de winter stonden zij niet op stal, maar werden juist losgelaten zodat zij zelf hun voedsel konden zoeken. In de lente was de zogenaamde 'round-up'. Dan werden de over de prairie verspreide paarden weer verzameld. Helpen bij het vangen van de paarden in de lente, dat is wat Edmond op de ranch ging doen:

Een ranch in de 'Far-West' is van erg eenvoudige opzet. Deze bestaat uit een woning van boomstammen, dienende tot slaappleaats voor de rancher (eigenaar) en zijn cowboys, een primitieve stal en schuur naast een stevige kraal met een omheining van palen van 7 voet hoog en een grote weide omgeven met prikkeldraad. Het geheel heeft eerder het voorkomen van een kluizenaarswoning dan van een 'home' voor meerdere honderden paarden.

Deze grazen gedurende de zomer in de nabijheid van de ranch onder de hoede van een of meer mannen te paard en zijn 's avonds via de kraal weer terug in de wei, waar zij de nacht doorbrengen.

Tijdens de zes maanden van de winter vertrekken zij in kleine troepen, zwerfend tot soms 20 mijl of meer van de ranch, het gras onder de sneeuw uitkrabbend en schuilend in de ravijnen tegen de intense kou en de sneeuwstormen. Gedurende dit zware seizoen zijn de paarden bedekt met lang en dik haar en als de slechte tijd voorbij is, zien ze er deerniswekkend uit met hun vermagerde lijf en de loslatende plukken haar tijdens de rui.

De fokker, die tijdens de winter alleen heeft moeten zorgen voor zijn dekhengsten en enkele dienstpaarden, gehouden in stal of in de weide, begint zo gauw het lente is geworden zijn kudde te verzamelen. Voor dat doel neemt hij mannen in dienst voor 30 of 40 dollar per maand en dezen doorkruisen de streek in alle richtingen - dagen en wekenlang afwezig blijvend, slapend onder de sterrenhemel, zich tevreden stellend met een bijna uniform menu bestaande uit spek, corned beef, bonen en brood gekookt in een ketel en als drinken enkel koffie -, terwijl ze die troepen paarden bijeenbrengen en voor zich uit jagen, waartussen zij exemplaren zien die het merk van hun baas dragen.

Dit onderscheidingsteken, gebrand met gloeiend ijzer bestaat gewoonlijk uit een combinatie van initialen en kan alleen worden aangebracht door de rechthebbende. Zonder vergunning kan niemand paarden merken. Wanneer een dier in andere handen overgaat, streept de verkoper zijn 'brand' door en de nieuwe eigenaar brengt de zijne aan. Diefstal van een paard wordt zeer streng gestraft.

De meegevoerde troepen paarden zijn onder voortdurend geschreeuw de in compartimenten verdeelde kraal binnengedreven en men jaagt alle vreemde paarden terug, terwijl ze de andere de weide in laten gaan.

Na een maand of na twee maanden heeft de rancher bijna al zijn kostgangers weer bij elkaar verzameld. Ik zeg 'bijna', want verscheidene van hen zijn onvindbaar gebleven en veulens en een enkele keer volwassen paarden zijn ten prooi gevallen aan wolven, die op de prairies in groot aantal zijn.⁴⁶

46 Regout, inv. nr. 21. Tekst mogelijk geschreven voor een lezing, getiteld: Het fokken van paarden in de 'Far-West'.

In het begin moest hij nog een en ander leren:

*De eerste dag had ik een kudde van 25 ontdekt in een dal bij een 'creek'. Aangezien zij erg wild waren en moeilijk bij elkaar te houden, was ik er meteen op volle snelheid achter aan gegaloppeerd, zo hard schreeuwend als ik kon. Ik had ze dwars door de bergen geleid, zonder dat er een enkele ontbrak, helemaal tot bij de ranch waar de kraal zich bevindt, die een soort val vormt. Maar daar zijn ze er vandoor gegaan en ben ik hen kwijt geraakt. Aan tafel hebben ze flink gelachen om mij.*⁴⁷

*Gisteren heb ik mijn eerste val gemaakt. Ik was met Beck over omgevallen boomstammen gaan springen in een bosje salie. Omdat de salie erg dicht groeit en een hoogte bereikt van een meter of meer, kon je geen gaten zien. Ik ben met mijn paard in een gat verdwenen. Beck wist niet waar ik gebleven was! We hebben flink gelachen.*⁴⁸

Midden juni was hij echter al zo bedreven in het vak van 'horsehunter' dat hij een baantje kreeg aangeboden:

*Na 2 maanden leertijd, waarin ik mijn best heb gedaan, heb ik enkele kneepjes van het vak leren kennen. Een 'foreman' van een 'round-up' van vee heeft mij per maand 40 dollar geboden, levensonderhoud en overnachting in een tent plus 8 zadelpaarden tot mijn persoonlijke beschikking. Aangezien ik zeer goed zit bij Beck en ik daar absoluut doe wat ik wil, heb ik er de voorkeur aan gegeven mijn vrijheid te behouden!*⁴⁹

Zijn broers waren uiteraard vooral geïnteresseerd in jachtverhalen en in details als het merk en typenummer van Edmonds geweer en het kaliber van zijn kogels:

Jullie vragen mij naar jachtverhalen. Ten eerste staan mijn bezigheden mij niet vaak toe om een hele dag te gaan jagen, gezien mijn voorkeur om bij de paarden te blijven. Maar wanneer ik ver weg ga, maak ik mijn geweer aan de riemen links van mijn Mexicaanse zadel vast en de lasso aan de borstriem van het paard. Wanneer ik dan wild tegenkom, hoef ik alleen naar beneden te springen, de lasso los te maken evenals mijn geweer, die helemaal geladen is, met de haan omlaag, en ik ben klaar om te schieten. Zo heb ik verleden woensdag nog twee antilopen geschoten, jonge. Op deze manier doen alle cowboys het.

Afgelopen zondag heb ik een coyote (soort wolf) geschoten op ongeveer 35 mijl van hier aan de Custer Creek (ik heb 15 dagen op de prairie geslapen). Dat is leuk als het binnen twee dagen en twee nachten enkele keren op je karkas regent en niets om je te beschermen, vaak zelfs geen dunne boom. Dan maakten wij immense vuren en dan is het nog beter om uitgerookt te zijn als een vos

47 Glendive, 4 mei 1895, aan zijn moeder.

48 Ranch, 26 mei 1895, aan zijn ouders.

49 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn ouders.

'Ik heb een paard zo goed gedresseerd, dat ik de zes schoten van mijn revolver kan afschieten van zijn rug zonder dat het beest verroert. Met de karabijn schiet ik over zijn hoofd tussen zijn oren door' (Glendive, 19 juni 1895, aan zijn broer Eduard / RHCL, Familie Regout).

dan die regen op je botten te krijgen. Dus had ik 's morgens het kamp verlaten voor een uur of twee om wat prairiehonden te gaan schieten (soort marmot die voortdurend blaft als een hondje). Ik had post gevat in de regen, in het midden van de kolonie en de luiwammesen kwamen niet uit de grond. Ik had mijn paard op ongeveer honderd meter van daar aan een boom vastgemaakt, ofschoon ik het volledig gedresseerd heb op gewerschoten. Ik heb zijn dressuur gedaan. Toen op een heuvel recht vooruit verscheen huilend en blaffend een coyote. Ik had mijn Winchester kaliber 12 en niets dan kogel 5. Het beest zag er behoorlijk uitgehongerd uit en ofschoon een coyote een mens niet durft aan te vallen, bleef hij tegen mij blaffen, terwijl hij heen en weer liep. Toen heb ik me heel klein gemaakt om hem moed te geven. Hij bevond zich op een afstand van mij van ongeveer 80 meter, maar hij kwam niet dichterbij. Toen heb ik in mijn zak twee kogels Wauters gevonden. Ik heb het geweer gesteund op mijn knieën en hem toegestuurd waarmee hij zijn lol op kon. Hij was niet op slag dood en ik heb hem een genadesalvo gegeven vanaf de andere kant van de heuvel. Er is hier een groot aantal wolven en coyotes. Als je er een beetje op wil letten, dan gaat

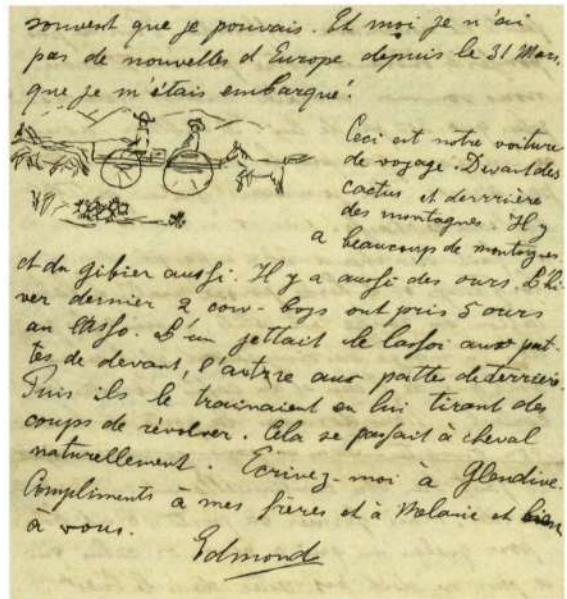
er nooit 24 uur voorbij zonder dat je er een ziet of hoort. Ik heb er met de laso zien vangen en te voorschijn halen door cowboys bij Red Water.⁵⁰

Maar aan zijn schoonzus Melanie Stevens stuurde Edmond een romantisch eindigende beschrijving van de ontberingen tijdens een van zijn expedities op zoek naar afgedwaalde paarden. Eerst ging het op 29 mei in noordwestelijke richting tot vlakbij de Missouri, vervolgens naar het zuidwesten en dan weer terug langs de noordkant van Miles City:

De 29e mei was ik vertrokken met drie mannen (Beck moest wegens bezigheden op de ranch blijven) om te proberen enkele paarden terug te vinden, die verondersteld werden zich ergens te bevinden op ongeveer 30 mijl van hier. Wij zijn te paard vertrokken, natuurlijk, met zeven zadelpaarden die wij in vrijheid voor ons uit dreven. Verder een voertuig dat levensmiddelen en dekens meevoerde, bestuurd door de oudste van ons viere, die 49 jaar is en een 'zichzelf zo noemende kok' was voor de soldaten destijds in de oorlog tegen de indianen. Ik pretendeer evenveel van de keuken te weten als hij, want zwarte koffie maken, spek en aardappelen bakken en brood koken in een ketel op een houtvuur, daarvan weet ik ook hoe ik dat moet doen. Wij hadden ook blikken conserven.

In Miles City logeerde Edmond in het Macqueen House. Dit hotel zou twee jaar later afbranden.

'Dit is ons reisvoertuig. Op de voorgrond cactus en op de achtergrond bergen. Er zijn veel bergen en er is ook veel wild' (Miles City, 23 april 1895, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout).

50 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn broers Alfons en Adolf. Kaliber 12 is voor jachtgeweren.

'Wij hebben doorkruist wat men noemt de 'Bad Lands', een gebied met niets dan bergen en heuvels van een wildheid, waar je geen idee van hebt' (Dickinson, 6 juli 1895, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout).

Tegen jou zeggen dat het land wild is, wil zeggen dat ik dertien dagen geen huis heb gezien. Twee keer zijn wij mensen tegengekomen. Een mens is het meest buitengewone dat je hier kunt tegenkomen. Wanneer je op de prairie reist en je er een mens ontmoet en je hem niets te vragen hebt, dan zeg je met moeite: "How do?" en dat is alles, je passeert. Maar als je er kampeert, bewijst je elkaar zoveel diensten als mogelijk. In de prairie is de gastvrijheid zonder grenzen tussen bezitters van paarden, vee en jagers. De schapenhouders zijn gierigaards.

Stel je de prairie dus niet voor als een immense vlakte. Ja, in Dakota naar het oosten is de prairie bijna vlak, maar niet hier. Er zijn vlakten in de dalen en op de plateaus, maar voor de rest is het een verschrikkelijk opgestuwd land, soms, en hoge bergen.

Altijd meer of weinig wind hier en een erg wisselvallige temperatuur. In de loop van onze expeditie, die men een 'round-up' noemt, is het een korte periode zo koud geweest, met zoveel wind en regen dat wij gedurende twee dagen en drie nachten achter een rots gehurkt bleven, terwijl we ons de hele tijd probeerden te drogen d.m.v. een groot vuur van cederhout. Als tijdverdrijf roosterden we stukken hert aan het uiteinde van een stok in het vuur.

Dat leven beviel me. Dus wanneer de nachten mooi zijn (het is altijd koud en vochtig 's nachts),

is het een bekoring om als matras alleen maar het gras te hebben, als bedekking een reisdeken (of meerdere), als hemel van het bed het firmament en als nachtlampje een groot houtvuur dat wij de hele nacht aanhielden tot grote verontwaardiging van de wolven en coyotes, die huilden op eerbiedige afstand.⁵¹

Begin juli hielp Edmond een veefokker uit de buurt 25 paarden naar Dickinson te brengen om die daar te verkopen. Dagenlang reden zij in tropische hitte dwars door de 'Badlands', een ruig gebied, veel bergachtiger dan hij zich had voorgesteld.

Wij hebben doorkruist wat men noemt de 'Bad Lands', een gebied met niets dan bergen en heuvels van een wildheid, waar je geen idee van hebt, en wij waren gedwongen soms omwegen te maken. Vandaar de lange tijd die de rit ons kostte. Ik hoef niet te zeggen dat ik bijna niet geslapen heb, want 's nachts bewaakten wij de kudde om toerbeurt. Daarbij kwam nog dat de merrie die de troep leidde, steeds weer wilde omkeren (de paarden in vrijheid kiezen een leider). Ik was er niet rouwig om eindelijk te arriveren op de eindbestemming van onze reis, niet vanwege vermoeidheid, dorst en honger (want na een dagreis van 13 uur in het zadel moest ik me tevreden stellen met een souper bestaande uit een blik sardines en beschuiten), maar vanwege mijn rijpaard, dat de reputatie heeft te hard te schudden. Als ik hem twee weken achter elkaar moest bestijgen, zou ik gekneusde zijden hebben.

's Nachts sliepen wij onder onze zadeldaken na onze regenjas te hebben aangedaan, ons zadel als hoofdkussen. Alvorens onze slaappleats te kiezen, moesten we ons rekenschap geven of er een geen slangen waren. Ik heb er verscheidene gedood met revolvershots. Op een avond zat ik op het gras mijn pijp te roken, toen een 'blue racer' (een soort kleine slang, maar erg giftig), over mijn arm heen sprong.

Het klimaat is erg wisselend. Gisteren een zengende hitte, vandaag hevige buien, veel wind en een kou om een vuur bij aan te steken.

Mijn metgezel heeft mij een magnifieke lasso van onbereide huid met een waarde van tien dollar cadeau gedaan voor de dienst die ik hem heb bewezen bij het helpen de paarden te leiden. Hij heeft me ook Indiaanse voorwerpen beloofd, waarvan hij een groot aantal heeft. Hij heeft oorlog gevoerd tegen de Indianen en spreekt vloeiend vier Indiaanse talen. Tijdens de oorlog heeft hij op zijn hoofd een zware klap gehad, een pijl dwars door zijn borst, vervolgens een regen van kogels die zijn kleren verscheurden.⁵²

Het liefst vertoefde hij op de prairie of op de ranch. Daar was hij in zijn element. Het verblijf in pseudo-beschaafde stadjes als Glendive, Miles City en Dickinson daarentegen zag hij als

51 Ranch, 13 juni 1895, aan zijn schoonzus Melanie Stevens.

52 Dickinson, 6 juli 1895, aan zijn ouders.

Wat zal ik blij wezen als ik morgen weer in de vrije prairie zit. Ik houd niet van een pseudo-stadje als Glendive'. (Glendive, 19 juni 1895, aan zijn broer Eduard / RHCL, Familie Regout).

een noodzakelijk kwaad. Telkens als hij arriveerde in Glendive, dat hij maar een gat vond, wilde hij er zo gauw mogelijk weer weg:

Wat een gat is Glendive. Wij zijn midden op de prairie. Alles is totaal verschillend van Holland. Het weer is prachtig. Wij hebben hier helemaal niets te doen en al onze afleiding bestaat uit het maken van de honderd passen in de enige straat van de stad en het drinken van glazen met de boys.⁵³

Mijn aankomst daar was bericht in de plaatselijke krant (er is een krant!). U gaat lachen als ik het heb over grote steden hier, maar u zou eens moeten zien met wat voor een eigendunk de inwoners u New York en Chicago als provinciaal kwalificeren.⁵⁴

Edmond probeerde zijn burgerlijke hoedanigheid af te leggen en paste zich aan het ruwe cowboyleven aan. Al gauw verwisselde hij zijn nette pak voor een flanellen hemd en een versleten broek en liet hij zijn scheerbeurt achterwege.

Ik begin er genoeg van te krijgen om in een geklede jas rond te lopen en ik zal blij zijn van boord te

53 Glendive, 20 april 1895, aan zijn ouders.

54 Miles City, 23 april 1895, aan zijn ouders.

kunnen gaan in Glendive (zeehaven) om mijn boorden en manchetten op de bodem van mijn koffer te stoppen en me gemakkelijk te voelen in flanellen hemd.⁵⁵

Ik poets nooit mijn laarzen. Om ze glanzend te krijgen, zou ik ze zelf moeten poetsen. Het zijn alleen negers in Amerika die het borstelen van schoenen zouden aannemen. Omdat het strijken van wasgoed bijna uitsluitend wordt gedaan door Chinezen en ik een van deze goede gele mannen woonachtig in Glendive kan missen, doe ik zoals alle cowboys en was ik zelf mijn wasgoed in de 'creek'. Momenteel zou ik weinig zin hebben om te wassen, want het is te koud en te stoffig om mijn wasgoed droog en proper te krijgen. Properheid speelt trouwens een kleine rol in de prairie, waar geen enkele cowboy aan tafel gaat voordat hij zich gekamd heeft en zijn handen gewassen, maar daarentegen dragen zij vuile kleren. Ikzelf heb sinds een maand niet gewisseld van jasje en broek (een broek van een dollar). Wanneer deze broek versleten is, draag ik een andere erover heen, dat is zoals dat hier gebeurt. Ik vraag me af voor wie ik kosten zou moeten maken.⁵⁶

Opnieuw valt de overeenkomst op met wat Edmond Nicolas schreef over de heer van Jericho: Ja, toen onze Heer uit Canada terugkwam ... toen zag hij er net uit als zo'n wildeman uit het verre westen, waarvan je wel eens plaatjes ziet in de illustratie. Met een geruit hemd en een broek met franje en een hoed als een paraplu kwam hij op een goede dag binnenstappen in het Kruis van Bourgondië.⁵⁷

Als cowboy onder de cowboys kauwde Edmond pruimtabak, nam er zijn gemak van en liet zijn sporen rinkelen, alsof hij nooit anders geleefd had:

De mensen hier zijn op enkele zeldzame uitzonderingen na woestelingen, dieven etc. Je moet altijd op je hoede zijn, nooit over iets verbazing tonen en toch verzeker ik u dat alles hier dermate bizar is vanaf dat je je enige rekenschap geeft van de zeden van dit land, dat ik ervoor heb gekozen te willen doen alsof ik nooit ergens anders dan hier heb gewoond en ik voel me er zeer goed bij.⁵⁸

De cowboys behandelen me totaal niet zoals je zou denken. Ik ben Edmund kortweg en ik heb daar ook voorkeur voor, bovendien: oefen ik niet hetzelfde beroep uit als zij?⁵⁹

Ik ga alleen met cowboys om en het doet me plezier, als ze me vragen voor wie ik werk. Men moet huilen met de wolven in het bos. Ik pruim en neem er mijn gemak van en laat mijn sporen rinkelen, alsof ik nooit anders geleefd heb.⁶⁰

55 In de trein naar Chicago, 15 april 1895, aan zijn ouders. Dat van die zeehaven is een grapje.

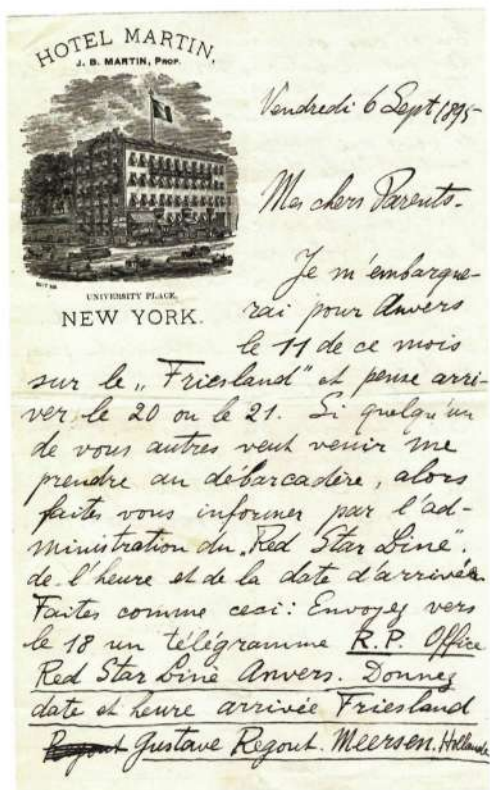
56 Ranch, 26 mei 1895, aan zijn ouders.

57 Edmond Nicolas, *De heer van Jericho*, Utrecht/Brussel 1946, 260.

58 Miles City, 23 april 1895, aan zijn ouders.

59 Montana, 4 mei 1895, aan zijn moeder.

60 Dickinson, 6 juli 1895, aan zijn ouders.

'Vrijdag 6 september 1895. Dierbare ouders, Ik scheep me in voor Antwerpen op de 11e van deze maand op de 'Friesland' en denk aan te komen op de 20e of de 21e. Als iemand van de anderen van u wil komen om mij op te pikken bij het uitschepen, laat u dan informeren door de administratie van de 'Red Star Line' over het uur en de datum van aankomst. Doe als volgt. Stuur tegen de 18e een telegram R.P. Office Red Star Line Antwerpen. Geef datum en uur van aankomst Friesland. Gustave Regout, Meerssen, Holland' (RHCL, Familie Regout).

Half juni had hij al zijn bijnaam 'Rattlesnake Edd':

Ik heb al verscheidene slangen gedood, waarvan ik de huid gelooit heb. Een huid heb ik rond mijn hoed gedraaid, dat is de mode. Een ratelslang heeft niet veel klappen nodig om te creperen, want wanneer hij zich wil verdedigen, eindigt hij met zichzelf te bijten en te vergiftigen. Ik heb een slang (een bull-snake) geschoten met mijn karabijn om hem niet te beschadigen. Het is een geweldige huid, breder dan mijn hand.⁶¹

Ze noemen hier bijna nooit iemand bij zijn naam. Zo is mijn bijnaam 'Rattlesnake Edd' of alleen Edd kortweg. Die komt me toe vanwege de ijver die ik aan de dag legde bij het doden van ratelslangen en het looien van hun huiden.⁶²

Zo beroemd als de door Karl May verzonnen westmannen Old Shatterhand, Old Firehand en Old Surehand zou hij er echter niet mee worden.⁶³ Daar was ook niet genoeg tijd voor, want eind augustus verliet Edmond de ranch alweer en arriveerde rond 20 september met de SS Friesland in Antwerpen. Na een verblijf van enkele maanden deed hij zich dus al voor als een doorgewinterde cowboy. Of dit werkelijk zo was, grootdoenerij of vooral zijn eigen beleving of wensdroom, valt bij gebrek aan ooggetuigenverslagen uit zijn omgeving helaas niet meer na te gaan. Wat hij in ieder geval mee had, was zijn ruime ervaring met paarden en met de jacht:

Beck gaat vertrekken naar Glendive, waar ik me morgen vanaf zonsopgang bij hem moet gaan aansluiten met een cowboy en 117 paarden voor een verkoop die komende

61 Ranch, 26 mei 1895, aan zijn ouders. De Amerikaanse stierslang is een wurgslang.

62 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn ouders.

63 Het eerste deel hiervan verschijnt in 1893.

maandag de 17e plaatsvindt. Wij zullen het zwaar hebben met ze tot daar te drijven, gezien de veulens die volgen, maar de 'horse-hunt' is mijn specialiteit.⁶⁴

Ik werk keihard. De kudde paarden (er zijn er 215 nu) terugbrengen, de veulens dressereren, jagen op paarden, die bestijgen die gedurende twee of drie jaar alleen geen touw meer om hun nek hebben gehad, dat is mijn belangrijkste bezigheid. Ik ben er heel goed tegen bestand en 100 km. per dag in het zadel doen me niets, want, wanneer me dat overkomen is, breng ik de avond nog door met lassowerpen en andere oefeningen. De 'foreman' (hoofd-cowboy) heeft van mij gezegd dat ik gehard ben en dat ik me te paard goed houd. Dat doet altijd plezier.⁶⁵

'Ik heb nog geen besluit genomen over de lijn die ik neem om terug te keren naar Europa. Misschien wel de Red Star Line, want die is het meest efficiënt, ofschoon die tien dagen op zee in beslag neemt' (Ranch, 16 juli 1895, aan zijn ouders).

Ik ben sinds gisteren in de stad met Beck en een man uit Dakota en 25 paarden. Vanmorgen had ik met deze man en de paarden naar Dakota moeten vertrekken. Kijk maar eens wat voor vertraging wij hebben opgelopen: de paarden komen van de ranch van Beck. Die wachtte op ons in de stad. De paarden wilden zich niet laten opjagen. Misschien wel tien keer zijn zij omgekeerd en uiteindelijk is het ons gelukt hen te doen vertrekken door revolvergeschoten te lossen. Onze kreten dienden nergens meer toe, want wij waren schor geworden. Vertrokken van de ranch om 1 uur, zijn wij aan de overkant van Glendive aangekomen tegen 6 uur. Te laat om ze de rivier te laten oversteken. Wij hebben dat vanmorgen gedaan en dat heeft ons van 7 tot 11 uur beziggehouden. Maar het was te laat om te vertrekken en nog voor het donker in Wibaux aan te komen. En dus vertrekken wij morgen, de man uit Dakota en ik, om de paarden naar Dickinson te drijven, dat zich op 150 mijl, dus op ongeveer 50 uur gaans bevindt van de ranch van Beck naar het oosten. Wij zijn van plan over drie dagen aan te komen, als wij niet teveel tijd verliezen met het oversteken van de 'Little Missouri'. Er zijn geen bruggen in dit land. Wij moeten de Little Missouri zwemmend oversteken. Ik heb me aangeboden om de paarden te drijven. Dit werk brengt 5 tot 7 franc per uur op, plus kost en onderdak, maar ik doe het voor niets, want het doet me plezier. Men zegt dat het vermoeiend is, maar ik let er niet op. Vermoeidheid is mij onbekend dankzij mijn training.⁶⁶

64 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn ouders.

65 Glendive, 20 mei 1895, aan zijn ouders.

66 Glendive 30 juni 1895, aan zijn ouders.

'Vanmorgen heeft Beck een fotografie laten maken van zijn paarden aan de overzijde van de rivier. Ik moet er ook op staan, geloof ik'. Edmond is waarschijnlijk de ruiter uiterst rechts op de achtergrond (Glendive, 19 juni 1895, aan zijn broer Eduard / RHCL, Familie Regout).

De parel van Java

De schepen van de Rotterdamse Lloyd die naar Indië voeren, vertrokken uit Rotterdam en deden onderweg Marseille aan. In Marseille gingen echter ook veel Nederlanders aan boord, die met de trein het eerste deel van de reis hadden afgelegd. Op die manier kon, zeker vanuit het zuiden van het land, de reis met enkele weken worden bekort. Dat deed ook Edmond tijdens zijn eerste reis naar Indië. Op 19 mei 1898 ging hij in Marseille aan boord van de SS Gedé. Op 13 juni liep het schip Tanjung-Priok, de haven van Batavia, binnen.⁶⁷

⁶⁷ Zie hierover: H. Goedkoop en K. Zandvliet, *De ijzeren eeuw. Het begin van het moderne Nederland*, Zutphen 2015, 166); G. Termorshuizen, 'Eén groot Hollands burgergezin'. Met de mail naar Indië in de jaren 1870-1905, in: P. van Zonneveld, (red.), *Naar de Oost! Verhalen over vier eeuwen reizen in Indië*, Amsterdam 1996, 92. Het schip was genoemd naar de Gede of Gedeh (Gunung-Gede), een kegelvormige vulkaan in de Indonesische regio West-Java, op de grens van Buitenzorg en de Preanger.

In tegenstelling tot zijn periode in Amerika, waar hij speciaal naar toe was gegaan om bij de 'horsehunt' te helpen, beleefde hij in Indië voornamelijk jachtavonturen. Eenmaal kwam het zelfs zover dat hij midden in de Javaanse jungle ternauwernood aan een tijger wist te ontsnappen door in allerijl het oerwoud achter zich in brand te steken:

Ik verwondde ook hevig een wilde stier en die avond zal mij nog lang in het geheugen blijven, want ik ben nooit zo moe en warm geweest als toen. Wat heeft het ons (ik, mijn metgezel en twee inlandse jagers) een moeite gekost om door de duisternis door de jungle en 'alang-alang' ons hutje op een berg te bereiken. Daarbij komt dat die twee Soendanezen, alhoewel halve wilden, rilden als een blad van angst. Gebeurt er iets, dan gaan zij er 9 keren van de 10 vandoor, zo hard ze kunnen.

Zoals ik zei, verwondde ik een 'banteng' (wilde stier). Mijn inlandse jager durfde het spoor niet na te gaan in de jungle. Ik was zó overtuigd het beest dodelijk verwond te hebben, dat ik de man 25 gld. bood om het bloedspoor te volgen, maar hij herhaalde steeds: "Djoerágan ábdi entéu loedéung" ("Meneer, ik durf niet" in het Soendanees). Ik was gewapend met mijn oude hamerless, maar ik had de patronen bijna tot boven toe gevuld met zwart kruit en daarop een flinke kogel (balle Andrée expansive). Aangezien het al donker werd en op dat uur de grote poesjes (de inlanders durven die dieren niet bij hun naam 'maoeng' of 'matjan' te noemen, maar zeggen de 'gesnorde' of zoiets) 'spazieren gehen', zijn wij aan de terugtocht begonnen. Mijn metgezel had zijn stier geschoten. Mijn 'banteng' is gedurende enige seconden op de plaats blijven liggen.

Later zal ik je vertellen hoe het kwam dat ik zo ongelukkig schoot. De voornaamste schuld lag bij mijn schoenen die niet voor het terrein geschikt waren. Er graasden bij elkaar twee oude stieren, een jonge en één koe. Het is heel vermoeiend geweest ze te besluipen, want ze waren erg ver af (we zagen slechts zwarte punten) en we hebben drie kwartier lang door het woud moeten zwoegen om naderbij te komen. Mijn metgezel schoot dus zijn 'banteng' met de expresskogel in de ruggenwervel en daarna nog een kogel in de nek, alhoewel het beest niet meer weglopen kon. De volgende morgen ben ik teruggegaan om het spoor te volgen van mijn beest, maar dit was niet meer te ontcijferen. Bij het naar huis gaan hadden wij de jungle achter ons in brand moeten steken en de bosbrand had zich uitgestrekt over de plaats waar ik de 'banteng' verwondde.

Ik zeg: we hadden de jungle in brand gestoken. De 2 inlanders droegen de bantengkop (al wat zij dragen konden) en beurtelings gingen mijn metgezel en ik vóór of achter met gespannen hanen. Als getrouwd man en vader vond meneer het zeker veiliger mij maar de rij te laten sluiten. Ik loop in die zwijnerij niet graag het laatst. Je kunt immers zo makkelijk achterblijven. Meestal trokken wij door 'tegals', vlakten met 'alang-alang' (hoog gras) begroeid, dat ons tot de borst reikte. Je kunt geen voet ver erin zien. Het was al donker en de maan kwam erg flauwtjes op. Ik draaide mij natuurlijk heel dikwijls om en kreeg spoedig de overtuiging dat het wel degelijk een tijger was, die ons volgde. Diezelfde dag had ik op een struik geschoten in de stellige mening dat ik op een tijger schoot en toen de rook was opgetrokken en ik mij enigszins op een 'shake-hand' kon voorbereiden, was het niets geweest. Ik zei dus nog niets, vóórdat ik de geelgroene ogen duidelijk naar mij toe zag gericht. Toen hield ik de halfnaakte vent die voor mij liep, bij zijn apenbroekje vast en zodra de vent zag wat er

gaande was, zei hij: "Ngadoeroek, nagadoeroek, kerèk" (dat wilde zeggen: "in brand steken, in brand steken, lucifers"; maar dat kon ik niet raden, alleen 'kerèk', dat verstond ik). Mijn metgezel zag toen ook wat het was, alleen hij was wat verder vóór en zag niet zo duidelijk als wij. Ik mikte toen twee keer met mijn 'hammerless', maar ik kon onmogelijk mikken, het was te donker. Hier moest morsdood geschoten worden, of niet, en aangezien ik daar geen kans toe zag en het beest al op een dertig passen genaderd was, streken wij de lucifers af in het kurkdroge gras. Het was toen in de paartijd van de tijgers. Ze zijn dus met zijn tweeën. Schiet je het wijfje, dan valt het mannetje je zeker aan. In geen halve seconde was het hoge gras om ons heen in één hoge vlam. Wat er toen verder achter ons gebeurde, konden wij niet meer zien. Wij gingen tegen de wind in en dat was de reden waarom de tijger de bloedige bantengkop op ons spoor volgde.

Toen wij enige kwartieren later uitgeput van onze moeilijke tocht in ons hutje van palmenblaren neervielen, zagen wij in de verte de grootse bosbrand aan de noordkant en een uur van ons af zuidwaarts in de laagte de branding van de Indische Oceaan die, nu de maan helder was geworden, zichtbaar werd. Wat had ik die avond heerlijke slaapmuziek: het geknetter van de bosbrand, de hoge branding van de zee tegen de granietblokken, het gegons van de muskieten, het knapperen van onze wachtvuren, het schreeuwen van de wilde pauwen (gezellen van de tijgers) en het gekouter van de inlanders die de vuren onderhielden. Mijn kleren waren zo nat van het transpireren, alsof ik uit het water kwam. Ik heb mij toen in mijn deken gewikkeld en na een halve fles port en twee koppen thee te hebben gedronken, was ik na een uur of wat weer lekker.⁶⁸

Desalniettemin was Edmond in de voormalige kolonie, in tegenstelling tot zijn activiteiten in Amerika, vooral de welgestelde toerist. Voorzien van de nodige aanbevelingsbrieven maakte hij zijn opwachting bij gouverneur-generaal Van der Wijck,⁶⁹ bij hoge ambtenaren en bij inlandse hoofden. De gouverneur-generaal was de hoogste bestuursambtenaar in Indië. Direct on-

'Zodra wij een introductiebrieft hadden ontvangen van de gouverneur-generaal voor de residenten, inlandse hoofden etc., hebben wij van Garoet ons hoofdkwartier gemaakt.' Gouverneur-generaal van Nederlands-Indië Carel Herman Aart van der Wijck, van 1893 tot 1899 (Garoet, 4 november 1902, aan zijn ouders).

68 Garoet, 21 september 1898, aan zijn broer Gustaaf.

69 Carel Herman Aart van der Wijck (van 1893 tot 1899).

der hem stonden residenten, assistent-residenten en controleurs. Dit waren Nederlandse ambtenaren. Op die manier wist Edmond toestemming te krijgen om een jaar lang in Indië te reizen. Dat gold echter alleen voor Java en Madoera. In de gewesten daarbuiten, die niet rechtstreeks onder het Nederlands-Indische bestuur vielen, mocht hij dat alleen met speciale toestemming van de betreffende bestuurders.⁷⁰

De gouverneur-generaal is op vakantie in Tji-Panas, ver en hoog in de bergen. Ik ga erheen een dezer dagen. In Buitenzorg zelf was de schoonzoon van de gouverneur-generaal. Ik heb kennis met hem gemaakt en hij is erg vriendelijk voor mij geweest. Hij heeft op zich genomen om aan zijn schoonbroer een aanbevelingsbrief van meneer Menten te overhandigen, die ik verkregen heb via Octaaf Michiels. Deze meneer [de schoonzoon] heet Jonkheer De Graeff.

Ik heb toestemming gekregen om in Nederlands-Indië te reizen (grote strengheid hier). Ik heb een soort paspoort gekregen en vervolgens heb ik vanmorgen het geval gelezen in de officiële berichten van het 'Bataviaasch Nieuwsblad'.⁷¹

Ik heb in Sindaglaya gelogeerd om op audiëntie te gaan bij de gouverneur-generaal in Tji Panas en kennis te maken met zijn zoon. Ik ben nu voorzien van een aanbeveling aan alle burgerlijke autoriteiten van de Archipel. Daarbij heeft zijne excellentie me gezegd, dat als ik behoefte had aan zijn hulp, dat ik hem dan maar hoefde te schrijven.⁷²

De assistent-resident hier ter plaatse is een gezellige man. Bij de regent van Garoet heb ik nog geen visite gemaakt, alhoewel ik hem verscheidene keren ontmoette, maar ik hoop er toch eens heen te gaan

...

In de Zuid, waar ik mij voor zover het mogelijk was, niets liet ontbreken, verteerde ik zowat (de meegenomen proviand inbegrepen) 10 gld. per dag. En ik leefde toch op grote voet, want ik werd b.v. door de 'tjámat' van Tji-Berèkbèk zeer gastvrij ontvangen en de 'wedána' (dorpshoofd) van Paméumpeuk gaf een feest ter ere van mij, na mij aan zijn tafel genodigd te hebben en aan zijn vrouw ('raden ajoe') te hebben voorgesteld. Dit feest met 'gamelang' en dans duurde tot 's morgens. Mij werd door de wedána dansend de erewijn aangeboden. Een vriend van deze, de wedána van Tji Kádjang deed mij de eer van de 'sléndang' aan (een sléndang maakt deel uit van de vrouwelijke kleding; het is een soort sjerp en wordt bij het 'tandakken' - dansen - over de polsen gehouden om

70 Besluit van de gouverneur-generaal van 22 juni 1898: Regout, inv. nr. 267.

71 Sukabumi, 25 juni 1898, aan zijn ouders. Tji-Panas = Cipanas, Buitenzorg = Bogor. Octaaf Michiels was waarschijnlijk Octave Michiels van Kessenich (Maastricht 1865 – Roermond 1928). De schoonzoon was Andries Cornelis Dirk de Graeff, later eveneens gouverneur-generaal, 1926-1931.

72 Sukabumi, 3 juli 1898, aan zijn ouders. Die aanbeveling is gericht aan de hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur in Nederlands Indië: Regout, inv. nr. 23.

gratie te vertonen). Daarna werd mij een speech toegezongen, begroet door de bevolking, die voor het huis van de wedána gehurkt zat.⁷³

Ik maak naam! Zo ben ik eergisteren ingegaan op de uitnodiging van Raden Adipatti Regent Arya Wira Tanse Datar, die regent is van Limbangan. Wij hebben everzwijnen opgejaagd op de helling van de vulkaan Tjikoeraj. Wij waren met 5 geweren en 4 tot 500 drijvers, allemaal bewapend met lansen en messen. De drijvers kosten niets, zij drijven vrijwillig wanneer de regent het beveelt. Er was ook een honderdtal gladakkerhonden. Een uur ongeveer ben ik op mijn post gebleven. Er is niets gebeurd. Vervolgens hebben ze binnen een omheining, gevormd door grote vierkanten van bamboe en ondersteund door mensen, een (zegge: één) zwijn ingesloten. Rond de omheining die een doorsnede van 40 m. kon hebben, hadden ze snel kleine podiumpjes opgericht voor het illustere publiek.

Vervolgens hebben ze een vijftigtal gladakkers binnen de omheining gekwakt. De bosjes en de bomen stonden zo dicht op elkaar, dat het everzwijn zich goed genoeg kon verbergen. Tenslotte hebben ze het 'verken' gevangen, vastgebonden, gemuilkorfd en vervolgens gedood met een mes. Het was erg min en ontzettend laf. Een van ons had dat grapje voorzien en was op tijd vertrokken met een deel van de honden en een vijftigtal mannen. Na een levendige jacht heeft hij een mooi everzwijn geschoten. Toen

hij ons weer is komen opzoeken bij de lunch, zei hij dat hij het erg betreurde dat ik hem niet vergezeld had, maar tijdens het wachten was hij vertrokken zonder me te waarschuwen. Wat de lunch (alias: rijsttafel) betreft: deze was uitstekend. Vrouw nummer 1 van de regent was gekomen met de lunch en enkele dames. Wij hebben ons volgepropt met opgetrokken neus en over het geheel genomen heb ik me goed geamuseerd.⁷⁴

'Zo ben ik eergisteren ingegaan op de uitnodiging van Raden Adipatti Regent Arya Wira Tanse Datar, die regent is van Limbangan' (Garoet, 7 oktober 1898, aan zijn ouders / Collectie Tropenmuseum).

- 73 Garoet, 14 augustus 1898, aan zijn broer Adolf. Tji-Berèkbèk = Cibarekbek, Tji-Kádjang = Cikajang. De gamelan is een orkest van voornamelijk slagwerkinstrumenten. Een wedana is eigenlijk een districtshoofd, een tjamat een onderdistrictshoofd.
- 74 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd. Tjikoeraj = Cikuray. De regent heette Raden Adipati Aria Wira Tanu Datar VII (1871-1913). Raden Adipati was zijn adellijke titel. Wira Tanu Datar was zijn naam. Vergelijk over het opjagen van zwijnen binnen een omheining: Hella Haasse over de Indische lotgevallen van de familie Kerkhoven in de jaren 1869-1918 in: *Heren van de Thee*, Amsterdam 1992, 82

Ik geef toe dat qua betekenis op mondain gebied de 'Kotta' Garoet absoluut tekort schiet. De ca. 60 Europeanen (waarvan de helft halfbloeden), die er de veroveraars van het eiland vertegenwoordigen, zien elkaar onderling maar weinig en wat mij betreft, ik heb me beperkt tot enkele keren naar de regent (inlander) gaan, naar de aspirant-controleur en naar de assistent-resident, bij wie ik enkele dagen geleden gedineerd heb. Ik ga om met enkele officieren, evacués uit Atjeh na de expeditie van Pédir op jacht naar Toekoe-Oemar, die hier enkele maanden zijn om zich te ontdoen van malaria of dysenterie.⁷⁵

Hij sliep in hotels, ging op safari, zolang dat niet te duur was, en liet zich, zoals Eduard schreef, in een draagstoel rond dragen:

Op dit moment zijn enkele heren vanuit Batavia op een boot vertrokken, die zij exclusief voor henzelf van de Pakketvaart hebben gehuurd. Zij gaan jagen op groot wild langs de kust van Zuid-Bantam. Het is de enige manier om er te komen zonder duizend moeilijkheden. Zij slapen en eten op hun boot. Het is erg sjiek, maar ik zou mijn aandeel in de expeditie niet willen betalen. Zij blijven vijftien dagen weg en zullen ieder enkele biljetten met meerdere nullen moeten betalen.⁷⁶

Vanaf Garoet hebben wij 3 dagen te voet afgelegd. Wij hadden twintig inlanders bij ons. Edmond en ik hadden ieder een draagstoel genomen. U had ons moeten zien! Wij zagen eruit als twee pasja's! Wij voorop, vervolgens de twee bedienden en daarna de koelies. Bij ons passeren nemen de inlanders hun hoed af en gaan langs de weg zitten met de ogen neergeslagen. De vrouwen doen hetzelfde en draaien zich om. Dat is de gewoonte. Wanneer wij een stop maakten in een dorp, kwam de burgemeester ons eer bewijzen en welkom heten, terwijl hij ons alles aanbood wat hij kon geven.⁷⁷

Tot zover is het stereotype van de rijkeluiszoon als Indiëganger - zoals dit door de eerder genoemde kritische auteur over Indië, Bas Veth, beschreven werd - zonder meer op Edmond van toepassing, maar daar houdt het dan ook bij op. Aan het society-gebeuren nam Edmond nauwelijks deel.

75 Garoet, 18 november 1898, geen vermelding van geadresseerde. Kota betekent stad. Atjeh = Aceh. Teukoe Oemar (1854-1899) leidde aanvankelijk het verzet in de Atjehoorlog (Sumatra), stond vanaf 1883 aan de kant van Nederland en schaarde zich in 1896 weer achter het verzet (het zg. 'verraad van Teukoe Oemar'). Opgejaagd onder leiding van kolonel Van Heutsz trok hij zich in 1898 terug in Pedir, werd vandaar naar de westkust verjaagd en uiteindelijk in een hinderlaag gedood.

76 Garoet, 20 oktober 1898, aan zijn broer Adolf. Bantam = Banten. De Koninklijke Pakketvaart Maatschappij (KPM) onderhield van 1891 tot 1966 scheepvaart tussen de eilanden van de Indische archipel en later ook naar het buitenland.

77 Cibarekbek, 4 november 1902, aan zijn ouders. Dit gedeelte van de brief is geschreven door Eduard.

'Edmond en ik hadden ieder een draagstoel genomen. U had ons moeten zien! Wij zagen eruit als twee pasja's!' Links Eduard, rechts Edmond (Garoot, 4 november 1902, zijn broer Eduard aan hun ouders / RHCL, Familie Regout).

De hoofdstraat van Bandoeng. 'Rechts ligt de sociëteit', schrijft Edmond bij deze foto in zijn album (RHCL, Familie Regout).

Ik blijf niet in Soekaboemi, want ik reis de hele tijd totdat ik een plek vind waar ik het erg gezellig heb en waar ik kan rondslenteren met een geweer zonder dat ze zich met mij bemoeien. Ofschoon in mijn eentje, amuseer ik me erg goed, alleen al bij het zien van de bomen, de bloemen, de vogels, de inlanders etc. etc. Het is hier erg 'gemütlich' en de Europeanen willen niets liever dan kennismaken, maar ik kan me er het merendeel van de tijd aan onttrekken.⁷⁸

Het is de gewoonte, wanneer je in een hotel komt, dat je je voorstelt aan de heren en je daarna door hen laat voorstellen aan de dames, maar ik moet een beetje lachen om deze gewoontes. Ik beperk me ertoe enkele woorden te zeggen tegen mijn buurvrouwen aan tafel en de anderen verschaft ik de eer hen te groeten. Het levert niets op om opschepperijen te debiteren met al deze vrouwtjes. Ik maak kennis met de mannen van wie het gezicht mij aanstaat en verder goedenavond. Als we er zin in hebben, blijven we keuvelen en zo niet, leve de vrijheid. Ik hou niet van kleingeestige zeden.⁷⁹

Edmond was overigens niet de enige die moest lachen om deze voorstelcultuur. Bas Veth komt met een vrijwel gelijklopende observatie: *In een moderne 'Lof der Zotheid' zou zonder twijfel een lang hoofdstuk gewijd zijn aan het dolzinnig gebruik, dat in Ned.-Indië verwoed heerst, om zich voor te stellen aan de onmogelijkste personen op de onmogelijkste tijden en plaatsen. Een wereldreiziger die véél opgemerkt heeft en veel bijzonders heeft gezien op zijn reizen, zal tòch nog met een open mond van verbazing staan te kijken, als hij in Indië, op een stoomboot of in een hotel of een sociëteit of op een receptie, die voorstellerij-manie aanschouwt⁸⁰*

Kortom, Edmond had weinig trek in al dat gedoe. Een half jaar lang leidde hij een teruggetrokken bestaan in de bergachtige streek de Preanger. Hij verbleef hier in de plaats Garoet (Garut), die hij als "de parel van Java" betitelde en waar hij het erg naar zijn zin had:

De dagen gaan snel voorbij. Om 6 uur is het dag, o maar niet zoals in Holland met een grijze lucht die de indruk geeft slecht geslapen te hebben, nee een blauwe lucht met een glimlach op de weinige onschuldige wolkjes en een heel zachte bries, die onder de palmbomen doorwaait, draagt het kraaien van honderden hanen uit de buurt met zich mee.

In mijn brief van 15 augustus zei ik dat ik van plan was van hier naar de Vorstenlanden te gaan, maar het is erg waarschijnlijk dat ik nog een paar maanden in Garoet blijf, omdat het klimaat er erg aangenaam en de omgeving erg mooi is. Garoet is de parel van Java.⁸¹

Ik denk dat ik er goed aan heb gedaan me in Garoet te installeren. Ten eerste is de plaats gezond en

78 Sukabumi, 25 juni 1898, aan zijn ouders.

79 Sukabumi, 3 juli 1898, aan zijn ouders.

80 Bas Veth, a.w., 166-177

81 Garoet, 28 augustus 1898, aan zijn ouders.

een van de aangenaamste plekken van Java. Aangezien het in het binnenland ligt, is er maar een klein aantal blanken: een vijftigtal ongeveer. Een tiental zou voldoende zijn, want 'bleekgezichten' ziet men genoeg in Europa. Zij interesseren me dus maar matig. Iedere dag kom ik meer te weten van het leven van de inlanders.⁸²

*Ik vind het jammer Garoet te hebben verlaten, ik was er zo graag, ik kende er iedereen. Ik kon er toch niet blijven. Zes en een halve maand zijn voldoende voor iemand die geen plannen heeft zich er te vestigen. Ik had het zo goed bij mij en het kleine paviljoen dat ik bewoonde, lijkt totaal niet op de vulgaire hotelkamers hier. Het land van Djocja is relatief vlak, terwijl er in Garoet overal hoge vulkanen waren. Ik hoor niet meer het melodieuze Soendanees praten, waar ik me zo op toegelegd heb. Ik heb binnen vierentwintig uur besloten mijn geliefde Garoet te verlaten. Dat wil zeggen dat ik een poging heb gedaan, maar ik zal deze geweldige vallei, waar ik een half jaar van kalm geluk heb doorgebracht, niet zo snel vergeten.*⁸³

Hij bewoonde er een kamer in het hotelletje van mevrouw Rüpert, een Duitse weduwe. Haar echtgenoot was arts geweest en het hotel was oorspronkelijk een klein sanatorium. Hij leefde hier betrekkelijk goedkoop.

Ik bewoon een klein paviljoen, bestaande uit een grote kamer, eenvoudig, maar goed gemeubileerd en erg proper en fris. De galerij heeft uitzicht op straat en je kunt er hele dagen doorbrengen zonder je te vervelen, met niets anders dan te kijken naar de voorbijgangers. Ik heb mijn bediende, die alleen maar 4 gulden per maand krijgt en ik betaal het bedrag van 100 gulden vast per maand voor logies en voortreffelijk eten. Voor de was heb ik een voordelige overeenkomst gesloten met een 'toekang-minatoe' (wasser).

*Wat kleding betreft: dat kost niet veel. Ik heb een stuk kaki uit Singapore laten komen en daar laat ik door een inlandse kleermaker kostuums van maken. Je draagt een pantalon en een tot boven toe dichtgeknoopt jasje. Daaronder een borstrok en sokken, of niet. Dat hangt af van de schoenen die je draagt. Dat is dus erg weinig. 's avonds voor het diner om 8 uur kleed je je om en doe je een hemd aan, een losse boord en Europese kleren. Ik heb flanellen borstrokken moeten laten maken. Ik was de enige die er geen droeg, maar het is zo vochtig vanwege deze dagelijkse hevige regens van de westmoesson, dat ik voel dat het onmisbaar is.*⁸⁴

De meest opvallende onderwerpen in zijn brieven gaan over het dagelijks leven, zoals beschouwingen over de 'inlanders' en hun gedrag, hun gewoonten en hun leefomstandigheden:

82 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd.

83 Yogyakarta, 23 januari 1899, aan zijn ouders. Maos ligt bij Cilacap, in het zuiden.

84 Garoet, 25 oktober 1898, aan zijn ouders.

Ik kocht vanmorgen twee wandelstokken en een draaiend kooitje met twee mooie parkietjes erin voor 50 cent. Dit was aan de deur. De inlander vertrok toen, terwijl hij zijn 'bedôk' (kris) op tafel had laten liggen (ik had hem gevraagd hem te mogen bekijken). Toen ik merkte dat de vent zijn 'bedôk' vergeten had, ging ik hem zoeken en vond hem in de naastbij gelegen 'warong' (inlands restaurant) aan het smullen. Dit deed me denken dat ik te duur betaald had. Iets later kwam een andere kerel wéér met zo'n kooitje met 2 papegaaitjes en vroeg er een kwartje voor. Omdat die beestjes zo aardig zijn, had ik er trek in om symmetrie te maken in mijn galerij en bood hem 'ketip', d.w.z. een dubbeltje in het Soendanees, en jawel, daar kreeg ik ze voor 15 cent.⁸⁵

De 2e nov. om half 7 's avonds hebben wij een aardbeving gehad, die niet om te lachen was. Gelukkig zijn de huizen van bamboe en bestaan ze slechts uit een verdieping met het oog op aardbevingen. Maar een paar huizen zijn van steen. Op het moment van de schokken was ik net op weg naar huis en ik liep, terwijl ik naar de grond keek. Plotseling dacht ik dat ik ziek werd, ik wankelde van links naar rechts, vervolgens werd ik meerdere keren opgetild en ik heb mijn evenwicht moeten bewaren om niet te vallen. Op dat moment zag ik de huizen en de bomen wiebelen en ik hoorde een dof geluid van het wringen van de bamboe. Dat heeft een halve minuut geduurd. Iedereen ontvluchtte de huizen en het dochttertje van de eigenares kwam hevig geschrokken naar mij toe rennen terwijl zij riep: "lindoe! lindoe!" (aardbeving). Vervolgens verloor zij haar evenwicht en viel op de grond. De eigenaresse heeft haar kinderen onder mijn hoede gesteld, terwijl zij binnen de lampen heeft gedooft. Zij slingerden heen en weer als pendules, terwijl de pendules zelf stil zijn blijven staan. De schade stelde weinig voor. 's Nachts hebben we met de deuren open geslapen om ons te kunnen redden, als de schokken opnieuw begonnen. Verschillende mensen hadden een pakket gemaakt van hun geld en sieraden en een compleet kostuum. Ik heb volledig aangekleed geslapen met een revolver. Dat zal raar lijken, maar na de beruchte aardbeving in Ambon hebben de inlanders van de paniek gebruik gemaakt om de huizen te plunderen. Alles is goed afgelopen. De schokken werden veroorzaakt door de vulkaan de Kawa Manoe (wij zijn omringd door vulkanen). Op de bergen is er serieuze schade geweest.⁸⁶

Aanvankelijk ben ik in de 'kampong' doorgegaan voor een planter uit Djokjakarta, maar nu weten ze dat ik leef van mijn renten, wat in de ogen van de inlanders erg respectabel is, want zij dromen zelf van duiten. Hun conversaties gaan voor een derde deel over kwesties van belang, voor een derde zijn het verhalen over vrouwen en voor de rest kletspraatjes.⁸⁷

85 Garoet, 14 augustus 1898, aan zijn broer Adolf.

86 Garoet, 6 november 1898.

87 Garoet, 18 november 1898, geen geadresseerde vermeld. Djokjakarta = Yogyakarta. Een kampong is een gehucht of een wijk (vaak van het werkvolk van een onderneming). Een desa is een gemeente, tevens kleinste eenheid van lokaal bestuur, en bestaat uit meerdere kampongs.

*Wat jochies betreft: wanneer ik mijn Kodak heb, zal ik enkele portretten maken van kleine Javaantjes. Er zijn er die zo koddig zijn met hun grote zwarte ogen en hun buikje volgepropt met rijst. Tot de leeftijd van 4 of 5 jaar rennen zij helemaal naakt rond en van tijd tot tijd grijpt de moeder hen, neemt hen tussen de knieën en stopt hen vervolgens vol met rijst met de duim, zoals ze kippen vetmesten.*⁸⁸

Hier kan opnieuw een vergelijking worden gemaakt met de waarnemingen van een tijdgenoot. Deze keer is het niet de criticaster Bas Veth, maar de bestuursambtenaar Benno Schmalhausen die het volproppen van kleine kinderen het meest plastisch beschrijft: *Welk Europees kind zou bestand zijn tegen de propkuur, die reeds een paar dagen na de geboorte aanvangt? Fijn gewreven rijst, met een bepaald soort fijn gewreven pisang vermengd, wordt tot een dikke pap gemaakt, en het schreeuwend, tegenspartelend wurm achter in de keel geduwd. Om niet te stikken wendt de patiënt wanhopige slikbewegingen aan. Om het glijden te bevorderen dient de moeder van tijd tot tijd een slokje water toe en gaat voor het overige, ongeacht schreeuwen en spartelen, met proppen voort, totdat zij het genoeg vindt. Waarschijnlijk heeft de Javaanse kindermaag zich in de loop der eeuwen naar dat proces vervormd, althans weinigen bezwijken er onder. De propkuur is voor een Europeaan niet aan te zien; wie de operatie eenmaal heeft bijgewoond en verneemt, dat dit de algemene gewoonte is, kan zich niet begrijpen, dat de kinderen dit kunnen doorstaan. Toch blijkt, dat velen dit wel kunnen, want ongelooflijk talrijk is in elke desa het jeugdig opkomend geslacht. Schmalhausen was afkomstig uit Maastricht. Zijn moeder Sophia Marx was de zuster van Karl Marx. Hij was op verschillende plaatsen assistent-resident en nam deel aan een groot onderzoek naar de herendiensten op Java.*⁸⁹

Edmond interesseerde zich niet alleen voor de zeden en gewoonten van de bevolking, hij deed zich ook veel moeite om hun taal leren spreken. Aanvankelijk probeerde hij zich het Maleis eigen te maken, dat zich van handelstaal had ontwikkeld tot de communicatietaal tussen de verschillende volkeren in de archipel. Maar al gauw merkte hij dat op de westelijke helft van Java het Soendanees de gewone omgangstaal was:⁹⁰

*Wat het Maleis betreft, ik moet me eruit redden. Ik heb al een beetje opgepikt op de boot, waar de bediening door Javanen werd gedaan. Het is intussen onvermijdelijk dat ik de taal leer. Het is niet zo moeilijk. Bijvoorbeeld: wagen is 'karetta', vuur is 'api', dan zeggen ze tegen een trein 'karetta api'.*⁹¹

88 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd.

89 H.E.B. Schmalhausen (1857-1906), *Over Java en de Javanen*. Nagelaten geschriften, Amsterdam 1909, 70-71.

90 De Soendanezen bevolken het westelijke deel van Java. Op de Javanen na vormen zij de grootste bevolkingsgroep van dit gebied. Op de oostelijke helft wordt Javaans gesproken.

91 Batavia, 14 juni 1898, aan zijn ouders.

Ik heb mijn tijd niet verspild sinds ik op Java ben. Ik heb al veel gezien en ik begin me te redden in het Maleis. Ongelukkigerwijs praten ze in de binnenlanden van het westen van Java alleen Soendanees, waar ik geen stom woord van begriip.⁹²

Ik ben van plan Maleise lessen te nemen bij een inlandse schoolmeester, want ik vind het onprettig, wanneer ik in gezelschap van inlandse hoofden ben, mijn gesprek te moeten beperken tot enkele zeer korte zinnnetjes. Zo heb ik b.v. gisteravond biljart gespeeld met de 'patti' van Garoet en gedurende de 3 kwartier hebben wij, geloof ik, geen 100 woorden gesproken.⁹³

Het Soendanees is toch zo'n mooie taal. Weet je hoe je zegt: vrouw? 'Awèwè'. Mooi hè?⁹⁴

De Soendaneese taal bevalt me goed. Men spreekt die een beetje trekkend en zangerig, maar het lijkt me moeilijker dan Maleis. Ik neem mijn lessen altijd 2 of 3 keer per week. Aangezien Adolf altijd het woord 'toewan besar' verkeerd uitsprak, laat hem dan hetzelfde in het Soendanees onthouden: 'djoeràgan gedèh'. Zo noemen de koelies de administrateur van een plantage, maar mij noemen ze over het algemeen: 'kàngdjêng', wat veel sjieker is dan 'djoeràgan'.

De Soendanees heeft met de Javanees, de Madoerees etc. dit gemeen dat ze voor verschillende personen niet dezelfde woorden gebruiken. B.v. als de regent ja tegen me zegt, kan hij 'nja' zeggen, een 'patti' of 'wedana' zal 'sahaja' zeggen en ieder ander moet 'semóehoeng' zeggen. Met de meerderheid van de woorden gaat het zo, wat de taal erg ingewikkeld maakt, en de Javaan is erg gevoelig voor de 'hormat', de eerbied die men aan zijn rang verschuldigd is.⁹⁵

Terloops sprak hij zijn afkeur uit over de vele zwervhonden en vertelde over zijn op de toenmalige rassenleer geënte - op de dag van vandaag niet al te fris klinkende - belangstelling voor het hondenras:

Soendanees huis met kokosboom en bananenboom.
Tekst: 'Saja poenja tabé dan hormat' (met de eerbiedige groeten). P.S. Bericht aan Eduard dat ik voor twee gulden een heel orkest van bamboe heb gekocht, dat 'angkloeng' wordt genoemd. Het bestaat uit negen stukken maar je kunt er met vieren op spelen (Garoet, 7 oktober 1898 / RHCL, Familie Regout).

92 Garoet, 24 juli 1898, aan zijn ouders.

93 Garoet, 14 augustus 1898, aan zijn broer Adolf. Een patih is een onder-regent.

94 Garoet, 21 september 1898, aan zijn broer Gustaaf.

95 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd. Toewan besar betekent grote heer, djoeragan betekent heer, landheer, gebieders.

Ik ben erg geïnteresseerd in het hondenras en als ik niet bang was afbreuk te doen aan mijn waardigheid in de ogen van de inlanders, zou ik stilstaan bij ieder keffertje. Ik ben namelijk op zoek om de 'standaard' vast te stellen, d.w.z. het honden 'type'. Ik neem evenwel aan, dat er meerdere rassen en helaas veel bastaarden tussen de 'Arische' ras-exemplaren zitten, net als bij de menselijke populatie.⁹⁶

Hoe is het met je honden? Wil ik je niet een stelletje prima kwaliteit gladakkers oversturen ter veredeling van het pointersras. Qua stemorgaan zijn ze geld waard en 'jamais fâché, toujours content, bon caractère', want overal krijgen ze trappen, stenen en scheldwoorden. En als een jood die wiks verkoopt, komen ze toch met een lachend gezicht weerom. Over enige dagen schreef ik aan Eduard dat er een dorpshond (hij maakt deel uit van het korps maanblaffers alhier) zo'n hels lawaai maakte en dát elke nacht. We hebben enige inlanders 's avonds erop uitgestuurd met touwen en stroppen om te trachten die virtuoos te vangen. En de zonne daagde aan d'oosterkimme maar 's paria's stemme zweeg voor altijd.⁹⁷

Bas Veth schrijft over de gladakkers ongeveer hetzelfde: Gladakkers zijn al mee van de afstotelijkste, abjectste creaturen die er bestaan. Gluiperige, in-valse vunsbeesten, die enkel hurlerend huilen kunnen, die vuil-gele, weggedoken sluipmoordenaars-ogen en poetslap-oren hebben en die bij 't zien van een stok of zweep, met een slap, verwaterd touw-staartje, diep tussen de poten ingetrokken, slui-pend afmarcheren om dan achter een hek of haag een afgrijselijke huilpartij aan te heffen.⁹⁸

Voortdurend klaagde Edmond, weliswaar met een knipoog, over het vele ongedierte dat hem uit de slaap hield zoals muggen, mieren, spinnen, hagedissen en padden:

Wat een hoeveelheid insecten hier! Altijd mieren in de suikerpot. Ik spreek niet eens van muggen, vliegen, spinnen etc., want mijn slaapkamer bevat veel belangrijkere gasten, onder andere padden en hagedissen, maar dit zijn de welkome. Dus 's avonds voor ik ga slapen, zie ik de padden zich in de richting van mijn open deur begeven en duw ik ze alleen een beetje. Op de muur rent een goed dozijn hagedissen, die van tijd tot tijd schreeuwen terwijl ze met elkaar vechten. Dan zit achter het waterreservoir nog een dikke hagedis, die met onderbrekingen erg hard schreeuwt: "Rrrô, rrrô, rrrô ... chèck-kô ..., chèck-kô ..., chèck-kô ... kôô!" Dat maakt me iedere keer aan het lachen, zolang ik er niet door gewekt ben.⁹⁹

96 Sukabumi, 3 juli 1898, aan zijn ouders.

97 Garoet, 21 september 1898, aan zijn broer Gustaaf. De uitdrukking in het Frans betekent: nooit kwaad, altijd tevreden, goed karakter.

98 Bas Veth, a.w., 57-58.

99 Batavia, 17 juni 1898, aan zijn ouders.

*Ik moet mijn brief uitstellen tot morgen, want er is geen mogelijkheid meer om te schrijven, noch om te lezen. Het is 6 u. 's avonds en ik ben opnieuw belaagd door zwermen monsterachtige mieren, voorzien van lange vleugels. Nee, het is verschrikkelijk!*¹⁰⁰

Er zijn pleziertjes en er zijn verdrietjes. O jee, o jee, die verdrietjes: wat een muggen, vliegende mieren, de klamme hitte, het klamme bed, de slapeloze nachten vanwege nog eens de muggen, de te doorwaden rivieren, de vochtige sigaren, de 'toquè's' (hagedissen zo groot als een half konijn) waarvan twee exemplaren hetzelfde kamertje bewonen als ik en een afschuwelijk lawaai maken op onchristelijke tijden terwijl ze wedijveren met collega's van naburige hutten, de honden van het dorp die elkaar om middernacht afrossen op de planken vloer, en wat voor vloer. Hij kraakt en wankelt evenals het hele huisje, want alles is van bamboe. Dat allemaal zijn de ellendigheidsjes. Maar daar tegenover heb je soms pret.

*De nacht, thuis doorgebracht, was opnieuw zo onrustig dat ik ben opgestaan. Het was Eduard die zich beschermde tegen de muggen. Hij trok twee broeken aan en sokken aan zijn handen en voeten en een handdoek om iedere voet. Desondanks beten de smerige beesten nog steeds. Arme jongen! Wij bewaren onze sigarenpeuken om er een afkooksel van te maken. Dan smeer je er je gezicht mee in.*¹⁰¹

En wat zijn eigen gezondheid betrof: gelukkig had hij na Marseille geen maagpijn meer, slechts heel even koorts en geen last van verstoptheid. Aanvankelijk rookte hij nog veel, wat hij als een goed teken zag. Dat het hem later wel eens minder smaakte, lag volgens hem vooral aan het klimaat. Voortdurend was hij op zijn hoede om geen ziektes als malaria op te lopen:

*Wat is het toch ongelukkig om daarachter blootgesteld te zijn aan koorts. De Europeaan, die mij vergezeld had, vertelde mij (het is de eerste keer dat ik hem sedertdien ontmoet, want hij woont op 3 uur met de wagen van hier) dat de mannen (inlanders) die onze spullen droegen, allemaal ziek zijn geworden toen zij weer thuis waren. De koelie die mijn geweer droeg, is zo mager als een lat geworden. Allemaal hebben ze koorts gehad en sommigen hebben het nog. Wij zijn ontsnapt. Wij hadden afgesproken dat wij bij de eerste rilling die we zouden voelen (aanwijzing dat je het te pakken hebt), meteen zouden terugkeren naar Garoet.*¹⁰²

Wat men het meest vreest, dat is de koorts. Het is waar dat dit niet plezierig is. Een Amerikaan, een kerel als een boom, heeft 40 graden koorts gehad omdat hij in de zon getennist had om 10 u. 's morgens. Hij is er zo ziek van geworden, dat wij hem gisteren naar Sela Batoe (een sanatorium) hebben gebracht. Hij huilde, de arme duivel. Maar laat dat u niet ongerust maken, ik voel me als een vis in het water. Het is waar dat ik erg voorzichtig ben, dat ik vroeg naar bed ga en vroeg opsta (om 5 u.) en dat ik alleen

100 Garoet, 18 november 1898, geen geadresseerde vermeld.

101 Cibarekbek, 4 november 1902: aan zijn ouders.

102 Garoet, 27 september 1898.

water en extra slappe thee drink. Ik eet goed, mijn maag is absoluut genezen sinds Marseille en de tabak smaakt me, relatief voor Indië, goed genoeg. Ik rook vooral uit Holland geïmporteerde sigaren, maar het is algemeen erkend dat je hier niet de helft kunt roken van wat je in Europa rookt. Dat maakt te nerveus en verder smaakt het niet zo goed. Een pijp hier is afschuwwekkend, ook rookt niemand die hier.¹⁰³

Hier roken is niet zo goed als in Holland. Dat heeft misschien ermee te maken dat je over het algemeen niet zo fris bent. Het duurt goed twee jaar voor je zo'n beetje geacclimatiseerd bent en verder zijn de koorts en de dysenterie als kwaaië honden, altijd klaar om te bijten. Maar ik ben voorzichtig en heb vertrouwen in mijn goede gestel. Wat mijn maag betreft: ik eet alles, ik slaap als een roos en ik rook veel. Ik ben niet een dag ziek geweest. Ik had koorts toen ik in Soekaboemi en Sindanglaja was, maar dat was heel goedaardig en de temperatuur was niet hoog. Alleen was ik ten prooi aan een grote vermoeidheid, vooral in mijn benen. Dat is de malaria. Ik was er snel vanaf en ik ben blij er een beetje van gehad te hebben, want de acclimatisering moet zich aankondigen, zo niet, dan presenteert het zich later op ernstiger wijze. Kortom, in één woord, ik mag me verheugen in een uitstekende gezondheid en, zo God wil, moge die lang zo blijven.¹⁰⁴

Ik heb uit Batavia twee flessen met Engels zout laten komen ('Eno's fruit salt'), zoals er op Vaeshartelt is. Het is erg goed voor hier. Je moet altijd het inwendige van je lijf schoon houden, zo niet, pas dan op voor ongesteldheden. Ik maak het erg goed, maar je moet nauwkeurige voorzorgsmaatregelen nemen tegen het klimaat. Iedereen heeft zijn kleine apotheek, hoe beperkt die ook is. Ik heb soms inlanders genezen van koorts, hoofdpijn of wonden. Dat heeft alleen het nadeel dat je ze ziet terugkomen voor kleinigheden.¹⁰⁵

Toen hij op zijn tweede Aziëreis Kanton en Hongkong aandeed, kreeg hij gelukkig geen last van heersende epidemieën als pest en cholera.

Mijn boot (Japans) licht vannacht het anker en ik heb net een gezondheidsonderzoek ondergaan, want de pest heerst in Hongkong. Lager in het zuiden was het de cholera, maar omdat die epidemieën hier voortdurend zijn, maak je je er niet bovenmatig bezorgd over en deze gezondheidsverklaring is zo weinig serieus dat ik de cholera en de pest tegelijkertijd zou kunnen hebben, zonder dat de arts er zich rekenschap van zou geven. Maar wees gerust, ik heb noch het een, noch het ander en nadat ik deze brief heb afgemaakt, ga ik dineren bij de consul-generaal (voor de derde keer). Mijn eetlust is geweldig, maar ik blijf de magere Edmond en ben daar niet ongelukkiger door!¹⁰⁶

103 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd. Selabatoe in Sukabumi.

104 Garoet, 25 oktober 1898: aan zijn ouders.

105 Garoet, 6 november 1898, aan zijn ouders. Engels zout helpt tegen een opgeblazen gevoel en brandend maagzuur. Edmond had daar, voordat hij aan deze eerste Indiëreis begon, vaak last van.

106 Hongkong, 24 januari 1903, aan zijn ouders.

Tijdens die zelfde reis had Edmond ook nog wat onderzoek gedaan. Vanuit Garoet bezocht hij een theeplantage, waar zijn hij en zijn vader aandelen in hadden ¹⁰⁷, en bracht uitgebreid verslag uit over de bedrijfsvoering:

Gisteren heb ik Giriawas bezocht, dat zich 33 km. ten zuiden van Garoet bevindt op een hoogte van 4000 voet. Voor zover ik dat heb kunnen beoordelen is de onderneming goed beheerd. Er zijn 270 'bouws' (1 bouw = 0,70965 ha.) met Assam-thee, 30 met Java-thee en 6 met kina. De aanplantingen zijn van verschillende leeftijd. De helft is heel jong. Het oudste deel, waarin de Java-thee is inbegrepen, is 3½ jaar oud. De volle oogst begint bij 5 of 6 jaar. De Assam-thee bereikt met 5 jaar een hoogte van 1½ m. Ze houden hem op deze grootte en hij vormt dan een normaal bosje. De bladeren zijn groot en het aroma is sterk. [tekeningetje van hoge plant] Wat de Java-thee betreft: ze snoeien hem tot kleine platte bosjes van een goede voet hoog [tekeningetje van lage platte plant]. De kwaliteit is lager en de prijs navenant. Het blad is klein. Toch verschilt het gewicht van de oogst niet veel van de Assam-thee. Wat de kina betreft: ze hebben die alleen daar geplant waar de hellingen te steil waren om bestand te zijn tegen het gaan en komen van de pluksters. Een groot voordeel voor de Sitoe-Ajoe (het oudste gedeelte) en Giriawas (gedeelte van recente datum), is een relatief (voor Java!) weinig geaccidenteerd terrein en dat vergemakkelijkt de dagelijkse inspectie door de beheerder, zijn assistent (Europeaan: baron Van de Vyvere, een voormalige Duitse officier) en de inlandse opzichters. De zes maanden van bijna absolute droogte hebben momenteel de opbrengst van de thee verminderd.

De fabriek is eenvoudig, ruim. Een grote hangar, helemaal van ijzer en gesloten aan alle kanten en van een grote zindelijkheid. Aandrijfkraft: het water dat een rad activeert, zoals dat van de molen van Schijns. Dit rad zal later vervangen worden door een turbine onder hoge druk. De accessoires en machinerieën in de volgorde van de bewerking zijn als volgt samengesteld:

- Grote manden van bamboe, eerder tenen, helemaal plat, waarop de thee in de schaduw verblijft, tot hij slap genoeg geworden is om te kunnen worden gerold.
- De roller, waar de bladeren gerold worden tussen twee schijven, zoals je met je handen doet.
- De droger, die een grote oven is, voorzien van metalen laden voor de thee. De warme lucht wordt erin gezogen door middel van een ventilator.
- De coupeur om de thee fijn te hakken. De zeven, een soort grote cilinder met mazen om de sorteringen van verschillende kwaliteiten te verkrijgen, zoals de 'Orange pecco', Souchon no. 1, Souchon no. 2, etc. Deze machines van Engelse makelij zijn erg geperfectioneerd.
- Enorme met zink beklede en hermetisch gesloten kisten voor het bewaren van de thee in afwachting van de export. De kisten van 0,5 x 0,5 x 0,5 m. voor de expeditie komen van Pamagatan. Het lood van de bekleding is aangebracht in Giriawas.

Iedere dag proeven en vergelijken ze de producten. Sitoe-Ajoe bezit ook een proeftuin. Geen problemen om een toereikend aantal arbeiders te vinden. De mannen krijgen 17½ cent per dag

¹⁰⁷ Regout, inv. nrs. 29-30.

*betaald, de vrouwen en kinderen 12 tot 13 cent. Zij werken van 6 tot 1 uur, dus zeven uur. Kortom ik heb een goede indruk gekregen. Het kapitaal bedraagt 2 ton in guldens. Dat is voldoende. Haal de mensen dus over om thee te drinken, dat is de beste van de dranken!*¹⁰⁸

Zowel op Ceylon als in Hongkong deed hij een van zijn schaarse politieke uitspraken: naar zijn mening traden de Engelsen weinig tactvol op in hun koloniën, in die zin dat zij zich in de luren lieten leggen door de inheemse bevolking:

*Kandy, waar wij sinds gisteren zijn, bevindt zich op 160 km. van de kust op een hoogte van ± 2000 voet. Het land is verrukkelijk en lijkt veel op Java, maar de hotels zijn duur en de Singalese bedienden zouden allemaal onder de karwats door moeten voordat ze helemaal naar mijn smaak zijn. Je moet geloven dat de Engelsen zich gedwee laten aftroggelen door deze zwarten die zij pretenderen te besturen met een tact die zij weerga niet kent.*¹⁰⁹

*De Engelsen hebben geen tact om de inlanders te leiden. Dat is bekend. In de Engelse kolonies worden de inlanders verbazingwekkend ongegeneerd en brutaal. Zojuist aan tafel heb ik een flinke oorvijg aan een Chinees verkocht, die me te snel bediende. De Engelsen stonden verbaasd. Wat een stommeriken!*¹¹⁰

Indirect werd hij op Ceylon geconfronteerd met een van de gevolgen van de Tweede Boerenoorlog in Zuid-Afrika (1899-1902). Eduard had naar Ceylon gedeporteerde en daar vervolgens geïnterneerde Boeren gezien.

*Er zijn nog Boeren als gevangenen. Eduard heeft er vlakbij Colombo gezien. Zij waren opgesloten achter prikkeldraad en hadden verbod om in het openbaar te praten.*¹¹¹

Kanton vond hij de interessantste stad van China:

Er zijn 3 miljoen Chinezen en 200 Europeanen. Dezen bewonen een klein eiland, waarvan zij de concessie hebben. De bruggen zijn gesloten met hekken. De veiligheid is er erg problematisch. Vorige week zijn er nog 23 Chinezen onthoofd. Ik heb een gevangenis bezocht. Er waren types die Mama

108 Garoet, 26 november 1902: aan zijn ouders. Van de bast van de kina wordt het geneesmiddel tegen (malaria)koorts kinine gemaakt. De zwarte Assam-thee komt uit de staat Assam in het noordoosten van India. Met de molen van Schijns is waarschijnlijk bedoeld: de Onderste Molen of Commandeursmolen in Mechelen, sinds 1882 van de familie Schijns. De Molen van Schijns of Oude Molen in Valkenburg kwam pas in 1920 in bezit van Schijns.

109 Kandy, 23 september 1902, aan zijn ouders.

110 Hongkong, 22 januari 1903, aan zijn ouders.

111 Kandy, 23 september 1902, aan zijn ouders.

'Canton is buitengewoon curieus en absoluut Chinees. De hoofdstraat is geen 2 meter breed' (Hongkong, 22 januari 1903, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout).

meteen zou uitmaken voor dieven. Kortom Canton is buitengewoon curieus en absoluut Chinees. De hoofdstraat is geen 2 meter breed. Ik ben overal naar toe geweest in een draagstoel.¹¹²

In de voormalige keizerlijke hoofdstad Kyoto probeerde hij zich zoveel mogelijk aan te passen aan de Japanse gewoonten, maar met het eten wilde dat niet lukken:

Een geisha in een bevallige pose (RHCL, Familie Regout).

De Japanse interieurs zijn van een minutieuze zindelijkheid, maar daarentegen zijn de straten bedekt met een dusdanige laag modder, dat zij bijna onbegaanbaar worden voor een Europeaan. De Japanners dragen sandalen die vier vingers hoog van de grond zijn, zodat zij niet in de modder blijven steken. In de Japanse huizen doen ze hun schoenen uit of laten ze hun laarzen bij de deur staan.

Er zijn geen haardvuren, alleen in iedere kamer een bronzen pot met wat stukjes houtskool. Ik bewoon een Japans logement. Ze praten er alleen Japans. Kortom alles is er helemaal puur Japans, behalve het elektrisch licht. Ik heb me eraan gewend om geen vuur te hebben en terwijl ik u schrijf zit ik op de grond, want er zijn noch tafels noch stoelen en het is maar 4 graden boven nul in mijn kamer. 's Nachts spreiden ze op de grond een watten deken uit, die een bed vormt. Een tweede zelfde deken of zelfs twee moeten volstaan om je warm te houden. Je went aan alles en het is zelfs comfortabel door de kracht van de eenvoud.

Ik heb niet kunnen wennen aan het Japanse voedsel, dat samengesteld is uit zo'n problematische gerechten dat ik vaak niet wist of ik vlees, vis of fruit at. Dus gebruik ik mijn maaltijd in een hotel op Europese wijze, waar het eten bijna dat van Europa is. Ik heb door een Japanse bril gekeken om me beter rekenschap te kunnen geven hoe het land is.¹¹³

Ook bezocht hij daar de belangrijkste aardewerkfabriek van Japan en kwam hier tot de alleszins geruststellende conclusie dat van Japan geen concurrentie te vrezen viel. Anderzijds constateerde hij dat Japan in beweging was, zodat hier nog wel eens verandering in kon komen.

112 Hongkong, 22 januari 1903, aan zijn ouders.

113 Kyoto, 14 februari 1903, aan zijn ouders.

Kyoto is beroemd om zijn porselein, borduurwerk van zijde, cloisonné etc. Ik heb net kamerschermen gezien, geborduurd met zijde met een waarde van 9000 frcs., die opmerkelijk werk vormen. Ik doe weinig inkopen, alleen maar enkele exemplaren van verschillende takken van nijverheid. Vanmorgen heb ik een aardewerkfabriek bezocht en ik was aangenaam verrast, toen ik zag dat het exportartikel van een zo erbarmelijke kwaliteit en smaak was dat ik er buikpijn van heb gekregen. Het was de belangrijkste van Japan. Al het werk werd met de hand gedaan. Met de filialen inbegrepen waren er slechts 620 arbeiders en het product is verstuurd naar Amerika en naar Australië. Weinig concurrentie te duchten voor de Sphinx! Maar Japan is in beweging en in de loop van de tijd zou dat wel eens flink kunnen veranderen. De Japanners maken nog weinig gebruik van machines en hebben veel moeite met het bedienen ervan, maar ze zijn er al in geslaagd in Japan schepen van 6000 ton te bouwen. Toch kwamen alle machinerieën uit Europa. Het delven van kolen is nog beperkt. Ik krijg nog details over dit onderwerp.¹¹⁴

'Ik heb 3 dozijn koffiekoppen voor Alfons besteld en evenveel voor mij, maar van een ander dessin. Zij komen op ± 6 francs per kop, maar het is erg mooi en sterk verschillend van wat je over het algemeen in Europa ziet als decor' (Kyoto, 14 februari 1903, aan zijn ouders / Collectie E. Scheepers).

Op de terugweg naar huis had hij een souvenir bij zich: twee jonge beertjes die hij of nog uit Japan had meegenomen of onderweg had opgepikt.

Ik was blij weer te kunnen slapen in een echt bed, maar ik heb er weinig van geprofiteerd. Ik reis met twee beertjes (ze zijn 5 weken) en ik had ze in een hoek van mijn slaapkamer geparkeerd. Ze hebben zo'n kabaal gemaakt dat ik dacht dat ze van plan waren mij te verslinden. Ze hebben nog maar de grootte van een fiks van 3 maanden, maar het mannetje is al erg ondeugend. Kortom het zijn twee arme beestjes.¹¹⁵

114 Idem.

115 Moskou, 31 maart 1903, aan zijn ouders. Een fiks is een keeshond.

Sukkels, imbecielen en apen

Om meer over de persoon Edmond te weten te komen is het ook interessant om eens speciaal na te gaan hoe hij op zijn reizen tegen zijn medemens aankeek. In de eerste plaats is het opvallend is dat hij als vrijgezel van respectievelijk 25, 28 en 32 jaar, vrijwel niets meedeelt over vrouwen of meisjes die hij tegenkwam. Wel bevat een van zijn albums een serie foto's van Javaanse schonen.¹¹⁶ Gedurende de rest van zijn leven zou hij ongehuwd blijven. In de laatste jaren van zijn leven ging hij actief op zoek naar een vrouw. Hij schakelde bemiddelingsbureaus en zelfs een privédetective in en ontving een aantal brieven van gegadigden. Dit project strandde echter toen hij ziek werd.¹¹⁷ Een van zijn zeldzame uitspraken over vrouwen doet hij in Indië:

De Javaanse vrouwen zijn soms erg mooi, wanneer men een beetje gewend is om naar dit type te kijken. Hier zijn het Soendaneze vrouwen, maar dat is, om het zo maar eens te zeggen, meer van hetzelfde. Er is iets gracieus in hun manier van kleden en velen van hen dragen 'sarongs' (korte rokken) van 15 à 20 gulden en zijden sjaals ('slendangs') van evenveel. Het zijn alleen de vrouwen, die tot de betere kringen behoren, die muilen dragen. Zo niet, dan gaan ze altijd blootvoets.¹¹⁸

Ten tweede was hij nogal scheutig met het uitdelen van negatieve kwalificaties over Jan en alleman. Dat laatste begon meteen al op de boot naar Amerika:

Ik hou me maar weinig op met de mensen. Er zitten teveel 'pijpenkoppen' tussen. Wat een sukkels! Het is maar goed dat ik mijn fototoestel niet heb meegenomen. Maar goed voor hen.¹¹⁹

Over zijn Amerikaanse gastheer Leopold Beck was hij aanvankelijk vol lof. Hij vond hem charmant en keek tegen hem op als westman:

Ik ben vier dagen in New York gebleven en dat is voorlopig genoeg, want met een gids als Beck heb ik een hoop dingen gezien, die ik zonder hem nooit ontdekt zou hebben. Hij kent heel goed de weg in New York. Hij is een universeel mens. Hij weet alles en kent alles. Daarbij is hij charmant. Wij zijn het altijd eens en wij amuseren ons, beter kan niet.¹²⁰

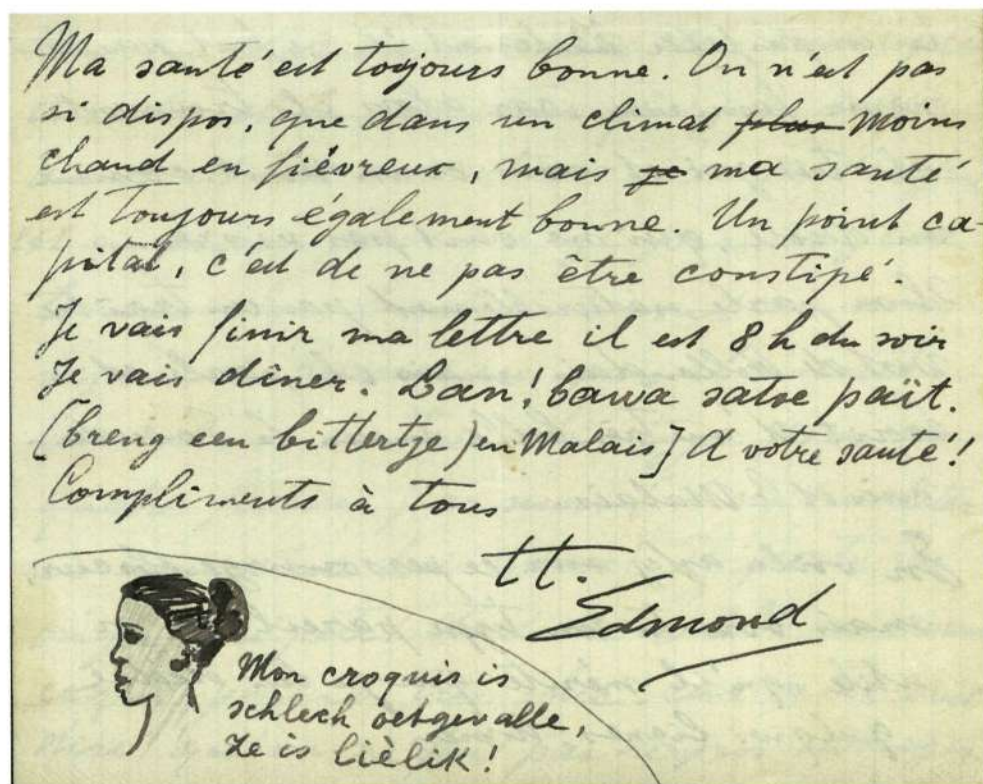
116 Regout, inv. nr. 307.

117 Regout, inv. nrs. 49-51, 65.

118 Garoet, 7 oktober 1898, aan allen geadresseerd. Een sarong is een meestal gebatikte doek waarvan de uiteinden aan elkaar genaaid zijn en die door vrouwen en mannen om de heupen wordt gedragen. Bij de slendang zijn de uiteinden niet aan elkaar genaaid. Het is een sjaal die diagonaal over schouder en heup wordt gedragen en die zodoende ook gebruikt wordt als draagdoek voor baby's.

119 Aan boord SS Friesland, 8 april 1895, aan zijn ouders. Pijpenkop in de betekenis van: iemand met een dom voorkomen.

120 In de trein naar Chicago, 15 april 1895, aan zijn ouders.

'Mijn schetsje is slech oetgevallen, ze [de vrouw] is lièlik!' (Garoet 20 oktober 1898, aan zijn broer Adolf/RHCL, Familie Regout).

Leopold is een type. U heeft hem op Vaeshartelt gezien, goed gekapt etc. Hier het tegenovergestelde. Een aardige jongen. Hij is amusant, want hij vertelt me moppen tot elf uur 's avonds, terwijl ik om vijf uur op moet.¹²¹

Maar na verloop van tijd vond hij hem toch teveel een stadsmeneer. In het begin leek Beck een waaghals, maar later vermoedde Edmond dat dit een houding was die hij zich had aangemeten.

Mijn vriend maakt zich mooi om naar de stad te gaan. Ik vind dat totaal zinloos. Ik heb me een dag naar de stad begeven met gelakte laarzen en heb de mensen verstomd doen staan. Ze vonden deze laarzen buitengewoon. Voor weinig zouden ze gekomen zijn om het te bewonderen, zoals

¹²¹ Glendive, 20 mei 1895, aan zijn ouders.

'Beck is en blijft altijd een stadsmeneer.' (Glendive 28 juni 1895, aan zijn broer Eduard / RHCL, Familie Regout).

apen doen. Als curiositeit had ik laatst mijn zijden hoed aan een cowboy laten zien. Hij heeft zijn buik vastgehouden van het lachen. Dat komt omdat niemand dat hier ooit gezien heeft; je moet op zijn minst naar Chicago zijn geweest.¹²²

We gaan hier baden in de 'creek'. We, dat zijn de cowboys en ik, want Beck is en blijft altijd een stadsmeneer. Als hij piekfijn naar de stad gaat, heb ik mijn plezier erin juist met een vuil flanellen hemd naast hem te lopen.¹²³

In het begin schreef ik u dat hij een waaghals was. Ik geloof dat hij zich tegenover mij een beetje een houding heeft willen aanmeten. Hij doet zich voor als een Engelsman. Ik vraag u, hier in de prairie! Hij wil doorgaan voor een meneer, maar dat komt hem duur te staan. Hier is niemand meneer, of juist iedereen, zoals u wilt.¹²⁴

Op het beschavingsniveau van de blanken in de omliggende Amerikaanse stadjes had hij de nodige aanmerkingen. Tijdens het bal in Glendive kauwden de heren onder het dansen op een tabakspruim en een tandenstoker en de dames op kauwgum:

Ik hou niet van de stad. Deze is zo groot als Weert (gemeente Meerssen). Winkels en saloons etc. De bar of saloon waar ik altijd heenga, heet 'Harry Helm's bon ton Saloon and Gambling Hall'. Ze betalen er rondjes van een dollar en vertellen al of niet sterke verhalen. Ik amuseer me er niet erg. "Oh ... shit!" Dan wandel ik op het trottoir van planken, waar ik edele dames van de grote wereld zie, terwijl ze gum pruimen. "Oh ... shit!"¹²⁵

122 Ranch, 26 mei 1895, aan zijn ouders.

123 Ranch, Glendive, 28 juni 1895, aan zijn broer Eduard.

124 Dickinson, 6 juli 1895, aan zijn ouders.

125 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn broers Alfons en Adolf. Bedoeld wordt het gehucht Weert onder Meerssen, waar Vaeshartelt vlakbij ligt. Gum pruimen is kauwgum kauwen.

*Gisteren was hier een bal. Onnodig u de ontplooiende gratie en elegantie te beschrijven. De heren dansten met een tabakspuim in hun mond en een tandenstoker eruit hangend. De dames pruimden gum. Het is dus niet de chic die ontbrak!*¹²⁶

Edmond veroorloofde zich hier een woordspeling met de woorden 'chic' in de betekenis van sjiek, keurig, verfijnd en 'chique' dat tabakspuim betekent. Dergelijke negatieve kwalificaties over de Amerikaanse gewoonte van het pruimen en in het bijzonder van het uitspuugen van het tabakssap op het tapijt, zijn al terug te vinden bij de Engelse schrijfster Frances Trollope in 1832 en ook bij Dickens in 1842.¹²⁷ Bovendien kwam Edmond, net als Karl May in zijn Old Shatterhand-avonturen, met stoere verhalen over allerlei types zoals de tandarts annex charlatan, de eerlijke cowboy, de gemankeerde wreker, de schaapherder die per ongeluk zijn paard neerschoot, de acteur die een lesje in beschaving kreeg en de dwerg die zich voordeed als een mooie meneer:

*Wij slapen met de huisdeur open. In dit land, ik zeg het u nogmaals, moet je voortdurend op je hoede zijn, maar je deur afsluiten, dat is goed voor iemand die bang is; welnu, wie bang is moet niet in het Westen blijven, getuige de talrijke tragische geschiedenissen, die zich helaas nog te vaak afspelen te midden van de cowboys en anderen. In de zaal vanwaar ik u schrijf, is vorige week nog een man gedood. Er bevond zich toen hier een man die in de loop van de tijd drie anderen had gedood. Een cowboy was om zich te wreken hier gekomen om hem te doden, maar toen hij stilhield voor de deur om van zijn paard te stijgen, is zijn revolver gevallen en het schot is afgegaan en doodde een andere 'fellow'.*¹²⁸

Er was vanuit de stad een tandarts met zijn zoon gekomen. Deze man is deels een charlatan, bezitter van paarden en oplichter, de zoon volgt de carrière van zijn vader. Ik heb mijn bed aan deze personages afgestaan en heb al mijn spullen achter slot en grendel gezet om hun te laten zien dat ik hen in de gaten houd ...

*Een goede grap die de laatste dagen is voorgevallen. Een schaapherder wilde op een coyote schieten (soort kleine wolf) en was van zijn paard afgestegen om hem neer te schieten met zijn karabijn. Zijn paard bewoog en om hem rustig te laten blijven, geeft hij hem een klap met de kolf van zijn geweer. Het schot gaat af en de kogel doorboort de maag van het paard. Hij heeft hem afgemaakt met een kogel door het hoofd. De kerel had het paard de week ervoor gekocht.*¹²⁹

126 Glendive, 20 juli 1895, aan zijn ouders.

127 Frances Trollope, *Domestic manners of the Americans*, Londen 1832; Charles Dickens, *American notes for general circulation*, 1842 (Penguin 1972).

128 Miles City, 23 april 1895, aan zijn ouders.

129 Ranch, 26 mei 1895, aan zijn ouders. Een coyote is een prairiewolf.

Terwijl ik je schrijf, zit me een vervelende vent voortdurend iets te vragen. Het is een kerel uit Chicago, die hier een ranch wil kopen, maar hij kent niets van de streek en dan doen wij hem van alles geloven. Bv. gisteren zag hij een soort haas en wij zeiden dat het een jonge antilooop was. Nu is hij vanmorgen met een dikke bullebak van een St. Bernardshond gaan zoeken om het beest te vangen. Gisteravond om 9 uur kwam hij terug van de heuvels hier rondom en beweerde twee herten te hebben gezien en een haas. Hij heeft achter de haas gelopen en met stenen gegooid en kwam hier zweetnat aan. Wij waren juist in de kraal, waar een dol paard zich doodgelopen had tegen de pilaren. Hij vroeg ons naïef, waarom wij het beest niet hadden geprobeerd te vangen met een beetje haver. Dit paard had van zijn leven nooit haver gezien. Je begrijpt wat we die vent voor de gek houden.¹³⁰

Voordat ik Glendive verliet, ontmoette ik een cowboy die te voet kwam van erg ver zonder een stuiver, terwijl hij zijn paard en zijn zadel al verkocht had. Hij begaf zich naar Dakota en was ziek van honger en vermoeidheid. Hij kon zijn tocht niet voortzetten, omdat hij geen zolen meer onder zijn laarzen had. Ik heb hem een dollar gegeven om te gaan eten en de gelegenheid af te wachten om zich in een trein naar Dickinson te verbergen. Gisteravond heb ik hem hier teruggezien en hij heeft mij gezegd dat hij werk heeft gevonden. Ik heb inlichtingen over hem ingewonnen en wanneer het een betrouwbaar type is, doet dat altijd plezier.

Terwijl ik u schrijf, komt een soort acteur me onderbreken om mij te laten zien op welk punt zijn koffer praktisch is. Hij pakt alles uit en haalt er tenslotte een rokkostuum uit, dat hij met nadruk toont alsof hij wil zeggen dat hij uit het oosten komt, want in het westen heeft men geen rok. Ik doe natuurlijk of ik achterlijk ben terwijl ik me laat uitleggen wat dat is. Als hij er dan eindelijk mee klaar is, heb ik hem gezegd, dat ik mijn rok in New York had gelaten, omdat ik niet weet wat ik er hier mee moet. Hij had zich willen voordoen als een beschaafd man, maar dat is niet gelukt.

Verder is er in hetzelfde logement nog een andere acteur, een dwerg, mismaakt, en hij doet zich voor als mooie meneer. Hij komt niet hoger dan een stoel en een grote cowboy, een kop groter dan ik, heeft hem met geweld meegenomen naar de fotograaf om zich naast hem te laten fotograferen.¹³¹

Van de indianen, die hij wilden noemde, had hij geen hoge pet op. Hij vond ze de viese mensen van de wereld. Volgens hem aten ze honden en bedorven vlees en waren ze lui geworden doordat ze van staatswege onderhouden werden om hen rustig te houden.

Er zijn hier veel meer indianen dan in Glendive. U weet dat zij verplicht zijn in hun reservaten te blijven. Daarentegen zijn hier soldaten. Het land waar wij hier zijn, heet Custer Country naar de Amerikaanse generaal Custer, die hier zo'n 15 jaar geleden met zijn compagnie vermoord is door de indianen.¹³²

¹³⁰ Ranch, 28 juni 1895, aan zijn broer Eduard.

¹³¹ Dickinson, 6 juli 1895, aan zijn ouders.

¹³² Miles City, 23 april 1895: aan zijn ouders. Op 25 juni 1876 werd het regiment van generaal Custer bij de rivier de Little Bighorn in Montana verslagen door de Sioux en de Cheyenne.

*De indianen zijn de vieste mensen van de wereld, zij eten honden en bedorven vlees en worden nietsdoeners, sinds de staat hen onderhoudt zodat ze rustig blijven.*¹³³

*Aangezien ik alle ambachten probeer te leren, heb ik me vanmorgen laten onderrichten hoe je mocassins maakt. Ik geef toe dat het voor mij geen nut heeft, dus laten we dat maar verder zitten. De roodhuiden zijn zeker wilden. Als de wereld vergaat, zijn zij nog niet beschaafd. Als er dan nog bestaan, want hun aantal slinkt. Overmorgen zak ik de Missouri af per boot tot enkele mijlen van hier bij een stam van Sioux. Ik heb iemand met een viool ingehuurd om hen te amuseren.*¹³⁴

In een van de Indische brieven schepte hij op hoe hij een irritante Engelsman een pak slaag gaf:

*Gisteren heb ik me geamuseerd met een Engelsman een pak slaag te geven, tot tevredenheid van iedereen. Voor een achterkleinzoon van een hertog en peer van Engeland gedraagt dit beest zich nauwelijks als gentleman. Niettegenstaande al zijn studie van de bokskunst, is hij alleen niet verder gekomen dan me met zijn pink te raken. Na hem op de grond gekwakt te hebben, heb ik zijn gezicht een beurt gegeven met zijn eigen vuisten. Al drie dagen komt hij niet meer uit zijn kamer, waar hij zich zijn eten laat brengen. Ik moet eraan toevoegen dat ik over het algemeen niet van Engelsen houd.*¹³⁵

Zijn Indische bedienden bezag hij met de nodige humor, maar tegelijkertijd neerbuigend. Ook vernederde hij hen, althans naar onze huidige begrippen. Zij moesten bijvoorbeeld net als alle andere inheemsen neerhurken als hij tegen hen sprak. En je moest vooral niet te familiair met hen worden, want daar maakten zij misbruik van. Een van hen heette Mahmoed. Edmond maakt meteen de vergelijking met de olifant Mahmoud die in de Koran genoemd wordt en weigerde verder te gaan, toen Abraha, de christelijke vorst van

'Er zijn hier veel meer indianen dan in Glendive' (Miles City, 23 april 1895, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout).

¹³³ Dickinson, 6 juli 1895, aan zijn ouders.

¹³⁴ Mandan, 29 augustus 1895, aan zijn ouders.

¹³⁵ Garoet, 12 januari 1899, aan zijn ouders. Peer in de betekenis van lid van het Engels Hogerhuis.

Jemen, met een groot leger en olifanten naar Mekka optrok om de Kaaba te vernietigen.¹³⁶ De bediende Mahmoed bewaakte fanatiek de bagage van zijn baas, maar kreeg na verloop van tijd op staande voet ontslag omdat hij iets met het kindermisje van de overkant had. Over een andere bediende daarentegen was Edmond zo tevreden dat hij hem liefst mee naar huis had willen nemen.

Deze vent luistert naar de naam Mahmoed (ofschoon hij niets heeft van de bijna gelijknamige olifant). Hij krijgt 15 gulden per maand en iedere dag een kwartje voor zijn eten. Hij slaapt op de grond in mijn kamer en lijkt erg vastbesloten om mijn bagage te verdedigen, indien het geval zich voordoet, want hij zet mijn koffers in een hoek neer en vervolgens slaapt hij ervóór op zijn rieten tapijt, dat hij op reis met zich meesleept. Naast zich legt hij zijn 'kris' (dolk) neer en snurkt niet, want anders wijs ik hem een andere plaats buiten voor mijn deur. Hij kent een heel klein beetje Hollands (maar erg weinig). Hij moet me aanspreken in het Maleis en alleen wanneer ik hem niet begrepen heb, kan hij het herhalen in het Hollands. Terwijl ik u schrijf, kijkt hij in mijn brief, maar aangezien hij er geen steek van begrijpt, stuur ik hem niet weg. Hij maakt zich kwaad wanneer ik voor iets teveel betaal. Op deze manier ben ik nog voordelig uit. Wanneer ik hem zeg me uit te leggen welk wild hier is, noemt hij me de namen en vervolgens begint hij aan een erg komische demonstratie. Eerst toont hij me de omvang van het dier in kwestie, vervolgens kruipt hij, rent of springt hij, terwijl hij de respectievelijke schreeuwen van de beesten imiteert.¹³⁷

Ik schreef u in mijn vorige brief dat ik een bediende had genomen. Ik liet hem voor mijn deur in de galerij slapen. Vannacht heb ik hem ontslagen. Hij heeft kunstjes willen flikken, maar heeft de pech gehad zijn meester aan te treffen. Het is verwonderlijk dat ik bij deze gelegenheid het Maleis redelijk goed begreep en dat ik me ook begrijpelijk wist uit te drukken. Het individu trilde als een blad en viel op zijn knieën, de handen gevouwen, terwijl hij om 'ampon' (vergiftiging) smeekte. Hij wilde niet vertrekken en herhaalde, dat als ik hem wegjoeg, dat hij zich 'potong leher', d.w.z. dat hij zich de keel zou afsnijden. Dit is het verhaal: de vent heeft nogal succes bij het schone geslacht (inderdaad nogal mooi hier) en nam de honneurs van de gastvrijheid waar in mijn galerij. Ik sla de details over en zeg u alleen maar dat de kleine om wie het ging, een erg leuke baboe was van de kamer aan de overkant. Iedere keer dat zij nu mijn galerie moet passeren, lijkt zij te denken: dat is een behoorlijk strenge meneer.¹³⁸

Ik merk dat het tijd wordt thee te drinken, daarom zal ik maar eens heel hard op mijn 'jongen' (bediende) roepen: "Merapi (zo heet de vent), Merapi! Minta tè!" Daar is hij al. "Sahaja toean".¹³⁹

136 Soera 105 van de Koran verwijst naar de olifanten.

137 Sukabumi, 25 juni 1898, aan zijn ouders.

138 Sukabumi, 3 juli 1898, aan zijn ouders. Een baboe is een inlandse kinderoppas of kindermisje.

139 Garoet, 14 augustus 1898, aan zijn broer Adolf.

Wanneer een inlander gaat spreken, moet hij neerhurken en voor zover het een gewoon individu is, moet hij de 'sembáh' doen, d.w.z. neerhurken en de handen samengevouwen op ooghoogte houden. Bij het opstaan moet hij hetzelfde doen. Zelfs mijn bediende moet neerhurken wanneer ik hem uitgebreid toespreek. De vent, die trots is op zijn nieuwe betrekking van 'jonges' (d.w.z. jongen, bediende), schenkt me genoeg voldoening voor zijn loon van 3 gulden per maand. Hij is nog maar 12 jaar, dat is waar, maar dat is voldoende want zijn voeding kost hem maar de helft (5 cent per dag).¹⁴⁰

Informeer hoeveel belasting ik moet betalen voor mijn bediende, als ik hem zou meenemen naar Vaeshartelt, in het geval dat ze hem toelaten. Hij zou perfect zijn om aan tafel te helpen (want hij bedient me hier ook), om de honden eten te geven en met ze te wandelen, de kok te helpen etc. etc. Hij zal enige moeite hebben met wennen aan het dragen van schoenen. Hij is nou niet precies erg mooi en is pas 13 jaar, maar als je een mooie wil, kan ik voor het vertrek eentje in Batavia in dienst nemen. Die van Batavia kleden zich beter.¹⁴¹

'Zelfs mijn bediende moet neerhurken wanneer ik hem uitgebreid toespreek' (Garoet, 28 augustus 1898, aan zijn ouders / RHCL, Familie Regout)

Er is veel orde en netheid nodig in een kamer vanwege de veelvuldige insecten en de bediende die ik nu heb, is zeer minutieus. Zijn voorganger zit in de gevangenis voor vijftien dagen en ik wil hem niet meer. De huidige draagt de bizarre naam Ramalan, afgekort Lan, en is een erg fijne vent voor zijn vier gulden per maand (hij moet zijn eten zelf kopen). Hij heeft een nagel aan zijn pink van minstens 6 cm., wat erg deftig schijnt, want dat wil zeggen dat je geen zware werkzaamheden doet. De inlanders weten nooit hun leeftijd. Hij is 16 of 17 jaar, veronderstel ik, maar pretendeert pas 12 te zijn, de imbeciel. Het is zijn eerste dienst. Ik heb hem gedresseerd in 5 minuten. In Holland heb je 5 maanden nodig, maar hier: een Javaan is keurig beleefd. De laagste van de koelies kent zijn voorschriften van buiten. Zij zijn schalks als apen en hun gezicht blijft onverstoort. Alleen moet

¹⁴⁰ Garoet, 28 augustus 1898, aan zijn ouders.

¹⁴¹ Garoet, 27 september 1898: aan zijn broer Adolf.

*je niet familiair worden, want dan vinden ze dat erg leuk en beschouwen je als een gek, die niet weet hoe te leven. Hij spreekt natuurlijk geen stom woord Hollands, maar hij praat en schrijft een mooi handje Soendanees en Maleis. Genoeg over dit obscure personage, maar zie je, een dergelijk type is zo nuttig dat hij het verdient dat ik enkele regels aan hem wijd. Amen.*¹⁴²

In Japan vond hij de taal zo moeilijk dat iemand zeker vijf minuten moest wachten voor hij hem aan de hand van het woordenboek kon zeggen dat hij een imbeciel was. De Japanners die zich als Europeanen gedroegen waren in zijn ogen de enigen die ermee door konden.

Ik heb twee zakwoordenboekjes, Japans-Engels en Engels-Japans, en ik zoek iedere keer op wat ik moet zeggen. Dat kost soms tijd en het is me al gebeurd dat ik iemand meer dan vijf minuten heb laten wachten voor ik in mijn boek kon vinden, hoe ik hem in het Japans moest zeggen dat hij een imbeciel was. Het resultaat is hetzelfde en dat is wat telt.

*De Japanners die zich de eer hebben verschaft om de Europeanen na te apen zijn verdraagbare mensen. De anderen, de mensen van de straat, zijn afschuwelijk en het merendeel heeft een gelaatsuitdrukking van idioten. Zij zijn behendig als apen en maken kunstvoorwerpen van een verrassende verfijndheid.*¹⁴³

Dacht hij echt zo over zijn gekleurde medemens? En zo ja, week hij met zijn gedrag af van wat in die tijd op die plaats gewoon was. Met andere woorden: in hoeverre was hij in dat opzicht een kind van zijn tijd? Of waren zijn verhalen vooral stoerdoenerij naar het thuisfront toe? In ieder geval was hij overtuigd van de superioriteit van het blanke ras; dat schreef hij zelf vanuit Indië. Maar elders merkte hij op dat hij de inheemse bevolking gelukkiger achtte dan de meeste Europeanen.

*De inlanders zijn zo stil, ofschoon hier wat minder dan elders omdat zij fanatieker zijn. Er is een aantal 'hadjis' (mohammedaanse priesters, pelgrims naar Mekka) en in Trogong, op een mijl van hier, hebben ze ontdekt dat er vier jaar een samenzwering aan de gang is met als doel de 'blanda's' (Hollanders) uit te roeien, maar ze zijn zelf verraden. Los daarvan zijn het grote lafbekken en de Hollanders hebben groot gelijk met op hun superioriteit van ras te letten.*¹⁴⁴

142 Garoet, 20 oktober 1898: aan zijn broer Adolf.

143 Kyoto, 14 februari 1903, aan zijn ouders.

144 Garoet, 28 augustus 1898, aan zijn ouders. Eind april 1898 zouden in de moskee te Garoet enkele Atjehse hoofden, waaronder Teukoe Oemar (1854-1899) zich achter de pretendent-sultan Mohammad Daoed hebben geschaard en hebben gezworen om de heilige oorlog tegen de Hollanders te voeren. Zie: R. Baay, 'Het jaar 1898 in de Indische pers', in: Indische Letteren 13 (1998), 103.

Op zijn allerlaatst binnen een maand verlaat ik Garoet na een verblijf van zes maanden, die ik heb aangewend om het inlandse leven van dichtbij te bekijken. Ik ben niet van plan om u hier een uiteenzetting te geven over wat ik weet met betrekking tot de Soendanees, maar ik garandeer dat één ding zeker is, namelijk dat deze bruine broeders veel gelukkiger zijn dan de Europese proleet en dan menige rijkraad. De beschamende of afzichtelijke armoede is er onbekend en de inlander is met zo weinig tevreden.¹⁴⁵

Heeft die laatste opmerking een persoonlijke achtergrond en kwam die misschien voort uit het feit dat hij zelf gelukkig was in Garoet? Of past zo'n uitspraak volledig binnen het traditionele concept van de 'nobeles wilde'? Uit onderzoek naar negentiende-eeuwse reisverslagen over Indië is gebleken dat de wijze van beschouwing van land en volk grotendeels samenviel met de koloniale politieke en bestuurlijke ontwikkeling.¹⁴⁶ In de loop van die eeuw verschoof de beeldvorming van verwondering over - ja zelfs bijna bewondering voor - de van elke beschaving ontblote, ongerepte levenswijze van de inlander (nobeles wilde) naar het in toenemende mate benadrukken van de noodzaak van meer koloniaal gezag en meer beschavende invloed vanuit Nederland. Vervolgens werden de reisverslagen minder vooringenomen, feitelijker. In de laatste periode tenslotte, toen de ethische politiek zich al aankondigde, werd vooral de eigenheid van de Indische cultuur benadrukt. Edmonds verslaglegging past niet echt binnen het hier geschetste patroon. Ondanks het feit dat zijn brieven ook als reisverslag bedoeld waren, is bij hem van alles wat te vinden. De inheemse bevolking in Indië achtte hij gelukkig, maar een paar jaar eerder had hij voor de Amerikaanse inheemse bevolking Indianen geen goed woord over, terwijl hij daar juist de ruwe blanke immigranten gelukkig achtte:

De inwoners (ten eerste zijn het er maar weinig) zijn erg gelukkige mensen en met een goede inborst, alleen moet je hen kennen en hun gewoonten overnemen, want ze zijn grof, erg grof, en wegens het minste of geringste zijn zij beledigd.¹⁴⁷

Kortom, wat hij schrijft is een mengsel van weetjes, vooroordelen en eigen subjectieve waarnemingen die van moment tot moment in hun tegendeel kunnen omslaan. Bovendien verschillen zijn beschrijvingen van toon, afhankelijk van de persoon aan wie de brief gericht was. Een brief aan zijn moeder klinkt bijvoorbeeld anders dan een brief aan een broer.

¹⁴⁵ Garoet, 8 december 1898, aan zijn ouders.

¹⁴⁶ A. Bakker, 'Van paradijs tot plantage. Beeldvorming van Nederlands-Indië in reisverslagen, 1816-1990', in: Indische Letteren 13 (1898), 75-85.

¹⁴⁷ Glendive, 20 mei 1895, aan zijn ouders.

De Regouts op Grand Tour?

Zowel in Amerika als in Indië koos Edmond ervoor om langere tijd op dezelfde plek te blijven. Naar eigen zeggen had hij daar om meerdere redenen voordeel bij:

*Ten eerste omdat dit het enige middel is om zich vertrouwd te maken met de zeden en gewoonten van de inlanders. Java is overal hetzelfde of bijna hetzelfde. Onnodig dus om te reizen, zoals een toerist zou doen. Vervolgens omdat het veel economischer is en ik kennissen heb waar ik lang blijf. Je moet niet uit het oog verliezen dat ik me een verblijf op Java had voorgesteld, geen reis. Het woord toerist wekt medelijden bij mij op, want de doorsneetypes, die onder deze benaming erop los gaan, bekijken veel en zien niets, horen veel en begrijpen niets en zijn en blijven tenslotte vreemdelingen in het land dat zij doorkruisen. Zij laten zich overal een beetje plukken, en terug in eigen huis en haard raadplegen zij hun reisgids om enkele eruit springende standaard-onderwerpen te bestuderen en zijn gelukkig overtuigd veel te hebben opgestoken en perfect onderhouden te zijn, want ... zij hebben veel geld uitgegeven!*¹⁴⁸

Kortom: hij wilde niet de oppervlakkige en veel geld uitgevende toerist uithangen, maar koos voor een diepgaander kennismaking met de zeden, de gewoonten en, niet te vergeten, de taal van de bevolking door langere tijd op één plek te blijven. In Amerika lukte dat waarschijnlijk nog beter dan in Indië. In Amerika maakte hij namelijk deel uit van het ruige leven op de ranch, terwijl hij in Indië als welgestelde bezoeker toch meer een beschouwende positie innam.

Edmonds vader dacht hier anders over. Uit enkele passages uit Edmonds brieven blijkt dat hij er juist op tegen was dat Edmond te lang op een zelfde plek bleef rondhangen:

*Waarom vraagt u mij om terug te komen? Ik heb het hier zo goed en ben de gelukkigste mens.*¹⁴⁹

*Papa vindt dat ik ongelijk heb met zolang op dezelfde plek te blijven. Dat is misschien waar, maar daarentegen, wanneer ik uiteindelijk zal vertrekken, weet ik behoorlijk mee te praten over de Soendanezen. Ik stel me zelfs voor hetzelfde later te doen in de oosthoek van Java, waarschijnlijk in Malang of in Lawang in de Passoeroean.*¹⁵⁰

Van de andere kant drong zijn vader er wel op aan om langer in New York te blijven, waarschijnlijk om hier meer cultuur te kunnen opsnuiven. Edmond wilde in ieder geval naar Trilby. Dit was een roman van de Britse auteur George du Maurier die in 1894 in afleverin-

148 Garoet, 19 november 1898, geen geadresseerde vermeld.

149 Ranch, 15 juni 1895, aan zijn ouders.

150 Garoet, 18 november 1898, geen geadresseerde vermeld. Passoeroean = Pasuruan.

'Papa vindt dat ik ongelijk heb met zolang op dezelfde plek te blijven'. Edmonds vader Gustaaf (Garoet, 18 november 1898 / RHCL, Familie Regout).

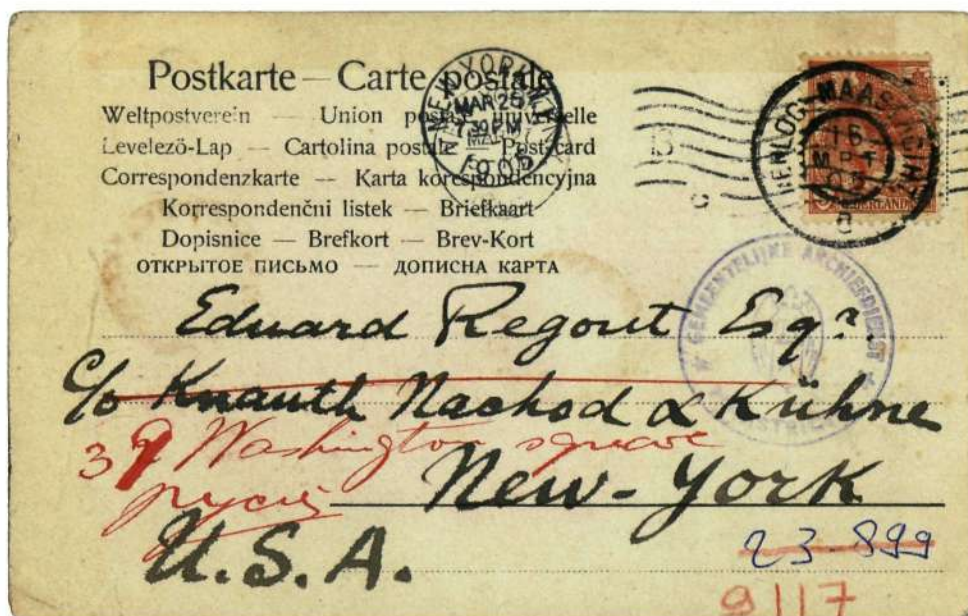

'Om 'all right' te zijn moet je Trilby gezien hebben' (Mandan, 29 augustus 1895, aan zijn ouders).

gen gepubliceerd werd in Harper's Magazine en een groot succes was. Het verhaal ging over Trilby O'Ferrall, een model dat, door de geniale musicus Svengali gehypnotiseerd, veranderde in een succesvolle zangeres. Edmond was blijkbaar van plan om naar de toneeluitvoering hiervan te gaan, die in 1895 op verschillende plaatsen in Amerika vertoond werd.

Volgende week vertrek ik naar New York. Ik heb moeite om hier weg te gaan, maar op een van deze vier ochtenden, verzamel ik al mijn moed en mijn bagage in mijn twee handen en spring ik in de Pullman Car naar New York. Aangezien ik weinig sympathie heb voor de Amerikanen van het oosten, ben ik niet van plan lang te halt te houden bij de New Yorkers, maar nog altijd lang genoeg om de 150 francs te verdienen, die Papa mij belooft om er te blijven. Ik ga er musea bekijken, Central Park en Trilby. Om 'all right' te zijn moet je Trilby gezien hebben.¹⁵¹

151 Mandan, 29 augustus 1895, aan zijn ouders. De Pullmann-cars waren de comfortabele slaapwagens van de Pullmann Company die op het Amerikaanse spoor reden.

Meerssenhoven. Op een postkaart van Edmond aan Eduard die op reis is in Amerika, 1905 (RHCL, Fotocollectie).

Uit deze passage valt af te leiden dat het vader Gustaaf er vooral om te doen was dat zijn zoon op zijn reis zoveel mogelijk te zien kreeg en daarbij kennis en cultuur opdeed. In diezelfde tijd was ook broer Eduard aan het rondreizen. Behalve de reis die hij samen met Edmond maakte en die hij wegens ziekte moest onderbreken, zijn van hem ook nog twee brieven bewaard die hij aan Edmond schreef toen hij in 1901 in zijn eentje in Amerika reisde:¹⁵²

Die goede Beck. Was hij in Glendive. Ik ben op 80 mijlen van dáár geweest. En wilde eens te paard je oude woonplaats gaan opzoeken, maar dacht wie zal ik dáár vinden en zo bracht ik mijn plan niet tot uitvoer. Wist ik dat Beck er was, zou ik wezenlijk gegaan zijn. Ik geloof hij zou wel vreemd opgekeken hebben, als hij mij zag aankomen! Ik zal hem schrijven 'that good old fellow'. "Hello, hello, let us have a drink!" "G... d... where do you come from!!!" ...

Je praat van naar Amerika te komen het volgende jaar. Is dat uitsluitend om te jagen of om het land te zien? Als het is voor te reizen raad ik 't je af. Er is aangenamer te reizen dan in de V.S. De afstanden zijn zo groot. Van Yellowstone Park via Lewiston (midden Montana), Butte, Ogden heeft mij waarachtig drie nachten en vier dagen genomen. Ben je uit de bewoonde streek waar geen 'irrigation' is, zie je weer dat eeuwige droge land (woestijn). Er zijn natuurlijk vele wouden, maar zo droog. En zo is California. Wáár water is, vind je het prachtigste fruit, palmbomen, peperbomen etc. Kom je erbuiten: droog, droog, stof.¹⁵³

Je vraagt mij om inlichtingen over de jacht op de wilde dieren van de Verenigde Staten. Ik veronderstel dat het hele westelijke gedeelte goed is, behalve Californië dat alleen de jacht op eenden en kwartels te bieden heeft. Aangezien je niet van plan bent om in de lente naar de Verenigde Staten te vertrekken, zie ik je vóór je vertrek, want ik hoop rond maart op Vaeshartelt terug te zijn. Ik ga ditmaal niet naar Japan, omdat ik voor deze reis een metgezel nodig heb. Dat maakt dat ik je bij mijn terugkeer uitgebreid kan uitleggen op welke manier ik gejaagd heb.¹⁵⁴

Tevens maken de brieven van Edmond er hier en daar melding van dat Adolf op reis was of plannen daartoe aan het maken was:

Wat Egypte betreft: ik kan je op dit moment niets beloven, omdat ik niet weet op welk tijdstip ik terugkeer, want ik heb nog niets gezien van Midden-Java. Ik zou even graag Egypte willen zien. Zeg mij toch maar hoelang je er zou willen blijven, wat je er wil uitgeven, tot waar je de Nijl op wil gaan en met welk schip je wil gaan en terugkomen.

¹⁵² Regout, inv. nr. 26.

¹⁵³ San Francisco, 23 september 1901, van Eduard aan Edmond. Blijkbaar was Edmond oorspronkelijk van plan geweest om in 1902 naar Amerika te gaan.

¹⁵⁴ San Francisco, 1 november 1901, van Eduard aan Edmond.

'Heb je de steen niet gezien, die ik heb laten plaatsen in Rathmore bij Atboy'. Edmond op reis in Ierland (Garoet, 27 september 1898 aan zijn broer Adolf / RHCL, Familie Regout).

Ben je vastbesloten naar Engeland te gaan? Je zegt me dat je in Ierland bent geweest? Heb je de steen niet gezien, die ik heb laten plaatsen in Rathmore bij Atboy bij Kilmessan, graafschap Meath?¹⁵⁵

Hier zijn enkele aanwijzingen voor Adolf in het geval hij me tegemoet komt in Port-Saïd. In ieder geval zal ons adres in Port-Saïd het Continental Hotel zijn, waar degene die het eerst aankomt, zal nagaan of er eventuele brieven of telegrammen zijn. Laat Adolf zijn bagage tot een minimum beperken. Het beste zou zijn om maar één koffer te hebben. Ik zal het ook zo regelen dat ik zelf ook maar weinig heb. Ik voeg een lijst toe van spullen die hij moet meenemen en die ruimschoots genoeg zijn. Adolf moet mijn beige overjasje niet vergeten, want ik heb geen overjas meegenomen en vorig jaar mei heb ik het in Parijs 's avonds erg koud gehad.¹⁵⁶

Ik kan nog geen datum van terugkeer vaststellen, maar ik denk dat Adolf alle tijd zal hebben om de wereld in te gaan in Luik, voordat hij mij tegemoet komt in Port-Saïd.¹⁵⁷

Adolf schreef me dat hij hoopte me tegemoet te komen in Marseille. Dat zou erg aardig van hem zijn. Ik zal hem op tijd berichten. Het zal misschien al warm zijn in Nice, maar wij zouden kunnen terugkomen via Zwitserland en de Rijn.¹⁵⁸

155 Garoet, 27 september 1898, aan zijn broer Adolf. Athboy is een stadje in het graafschap Meath in Ierland. Vlakbij ligt de ruïne van de Sint-Laurentiuskerk van Rathmore. Deze werd in de 15e eeuw gesticht door de familie Plunkett, die het naast de kerk gelegen, voormalige kasteel van Rathmore bewoonden. Edmonds grootmoeder van moederskant heette Plunkett de Rathmore. Kilmessan is een dorp in hetzelfde graafschap.

156 Garoet, 12 januari 1899, aan zijn ouders.

157 Yogyakarta, 23 januari 1899, aan zijn ouders.

158 Bandoeng, 25 februari 1899, aan zijn ouders.

'In ieder geval zal ons adres in Port-Saïd het Continental Hotel zijn.' (Garret, 12 januari 1899, aan zijn ouders). Op de begane grond is een filiaal van het reisbureau Thos. Cook & Son gevestigd.

Hoort al dat gereis bij de opvoeding van de jongens? Liet Gustaaf zijn zonen een soort Grand Tour maken alvorens zij het volwassen leven instapten? Het lijkt er veel op. Bovendien past dat ook bij de ambities van de Regouts en de adellijke status en levensstijl die zij nastreefden. Edmonds grootvader Petrus I had geprobeerd om in de adelstand te worden verheven. Zijn vader Gustaaf diende in 1898 een aanvraag in tot wijziging van zijn naam in Regout van Vaeshartelt.¹⁵⁹ Edmond zou in 1908 zijn vaders voorbeeld volgen: Regout van Meerssenhoven. Deze pogingen waren alle drie tevergeefs.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Regout, inv. nr. 340 en de brieven 37 en 45.

¹⁶⁰ Regout, inv. nrs. 33 en 276.

I feel lonesome

Een vakantiereis berust maar ten dele op een objectieve keuze, zo stelt Rudolf Philips in 1995.¹⁶¹ Aan de basis ervan ligt doorgaans het verlangen naar andere coulissen. Voortgaan met het leven binnen herkenbare kaders maar tegen een ander decor. Een minderheid echter heeft de behoefte zich hiervan los te maken en een nieuwe beleving te zoeken: *Het zijn mensen die in de ban van een vreemd avontuur of uit nostalgie naar verre einders kennis willen maken met andere normen en levensuitingen.*

Ongetwijfeld is dat ook van toepassing op Edmond Regout. Daarnaast speelt mogelijk ook nog een ander motief een belangrijke rol. Naast zijn brieven is niet alleen de boven reeds aangehaalde tekst van een lezing van hem bewaard met als titel 'Het Fokken van Paarden in de Far-West', maar ook nog de volgende korte beschouwing waarin hij de levenswijze van de cowboy als volgt samenvat:

De cowboy is een nomade. Op een goede dag komt hij aan, zet zich bij het keukenvuur en dan na een half uur vraagt hij of hij werk kan krijgen. Indien het antwoord negatief is, blijft hij een dag of twee en verdwijnt dan. In het tegenovergestelde geval blijft hij enkele maanden en dan op een morgen komt hij zijn loon vragen en gaat weg zonder opgave van reden: "I feel lonesome, I quit."

Zijn harde beroep maakt hem snel oud en weinig geschikt voor een andere loopbaan. Zijn onbegrensde onafhankelijkheidszin zou zich daar bovendien tegen verzetten, want hij zal de voorkeur geven aan zijn leven, dat miserabel is maar vrij van iedere dwang.

*Weinig gewaardeerd, maar van de inwoners van de stad weet hij dat hij hen ontzag inboezemt en dat is voor hem voldoende.*¹⁶²

Is dat ook van toepassing op Edmonds eigen gereis? Misschien zelfs het hoofdmotief? Met andere woorden: was hij zelf die eenzame cowboy?*

¹⁶¹ Philips, *Recreatie en toerisme*, 57-58.

¹⁶² Notitie uit 1895 (Regout, inv. nr. 20).

* Met dank aan Eric Scheepers voor divers bronnenmateriaal en velerlei informatie over personen en aan Ingrid M.H. Evers voor tips vanuit haar onderzoek naar Edmond Regout als fotograaf.

ABSTRACT

Rolf Hackeng

'I feel lonesome, I quit'. Traveller Edmond Regout writing home, 1895-1903.

Edmond Regout (1870-1926) was a grandson of the famous entrepreneur from Maastricht Petrus Regout. From the age of 25 to 32 he made three big tours: in 1895 to North-America, in 1898-1899 to Indië (the Dutch East Indies, now Indonesia) and in 1902-1903 to Ceylon (now Sri Lanka), Indië, Hongkong, Japan and on the journey back home by the Trans Siberia Express. In America he assisted on a ranch in the 'horsehunt'. In Indië he was accommodated in a small village in the mountains and his greatest adventures here were hunting adventures.

The fifty letters that he as traveller wrote to his parents and his brothers and two albums with the pictures he made, are kept by the Regionaal Historisch Centrum Limburg.

With the help of the letters is attempted to visualize his travelling experiences and also his person as a traveller. What kind of traveller was he? A fortunated tourist? A son of rich people on safari? How did he look at other cultures and at the people he met. Was all this travelling part of his education? Finally was also considered the question what he was seeking on travel? Recreation? Adventure? Or was he impelled by other urges, of a more personal kind?